

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Diplomová práce

**Sbor národní bezpečnosti v letech 1945-1948
z pohledu práva**

Mgr. Jan Straka

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Mgr. Jan STRAKA**
Osobní číslo: **R16M0251P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Sbor národní bezpečnosti v letech 1945-1948 z pohledu práva**
Zadávající katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Obnova československého státu a vznik SNB
3. Struktura SNB a její vývoj ve světle soudobé legislativy
4. Úloha SNB při odsunu a osídlování pohraničí
5. Zákon č. 149/1947 Sb. o národní bezpečnosti
6. Nezákonná úloha SNB při únorovém převratu 1948
7. Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

- ADAMOVÁ, K., LOJEK, A., SCHELLE, K. (ed.), TAUCHEN, J.: Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Právo. Praha: Paseka, 2017.
- DVOŘÁKOVÁ, J.: Státní bezpečnost v letech 1945-1953 : (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek). Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2007.
- KAPLAN, K.: Protistátní bezpečnost : 1945-1948 : historie vzniku a působení StB jako mocenského nástroje KSČ. Praha: Plus, 2015.
- KUKLÍK, J. a kol.: Dějiny československého práva 1945-1989. Praha: Auditorium, 2011.
- MALÝ, K., SOUKUP, L. (eds.): Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004.
- NOVOTNÝ, K. (ed.): Odsun Němců z Československa: výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940-1947. Praha: Dita, 2002.
- PULEC, M.: Organizace a činnost pohraničních ozbrojených složek. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2006.
- RUPNIK, J.: Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci. Praha: Academia, 2002.
- SOUKUP, L. (ed.): Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945-1990. Praha: Univerzita Karlova, 2002.
- VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V.: České právní dějiny. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016.

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Vilém Knoll, Ph.D.**
Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **12. března 2020**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2021**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Plzni dne 1. února 2021

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Tachov, březen 2021 .....

Děkuji na tomto místě vedoucímu své diplomové práce, panu proděkanu Knollovi, za cennou příležitost mezioborové spolupráce v dobách studia na filozofické fakultě. Právě tato zkušenost pro mě byla motivací podat si následně přihlášku na fakultu právnickou a při práci dále rozšiřovat své vzdělání.

Děkuji také svým nejbližším a rodině. Zvláště pak svému otci, který mě vždy slovy i skutky podporoval ve studiu a který si již bohužel tyto řádky nemůže přečíst...

Obsah

1 ÚVOD	1
2 OBNOVA ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU A VZNIK SBORU NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI	3
3 STRUKTURA SBORU NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI A JEJÍ VÝVOJ VE SVĚTLE SOUDOBÉ LEGISLATIVY	11
3.1 Státní bezpečnost a zpravodajství	13
3.2 Pohotovostní pluk 1 Národní bezpečnosti a pohraniční pluky Sboru národní bezpečnosti	15
3.3 Okrajové a ostatní složky	17
4 ÚLOHA SBORU NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI PŘI ODSUNU A OSÍDLOVÁNÍ POHRANIČÍ.....	19
4.1 Způsob zajištění bezpečnosti v pohraničních oblastech.....	19
4.2 Odsun.....	21
4.3 Osídlování.....	25
4.4 Situace v pohraničí – případ Tachovsko	29
5 ZÁKON Č. 149/1947 SB. O NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI.....	32
6 NEZÁKONNÁ ÚLOHA SBORU NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI PŘI ÚNOROVÉM PŘEV RATU 1948	44
7 ZÁVĚR	51
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	53

8.1 Literatura	53
8.2 Prameny.....	54
8.3 Elektronické zdroje	55
8.4 Právní předpisy.....	55
9 RESÜMEE	57

1 ÚVOD

Ve své diplomové práci jsem se rozhodl věnovat Sboru národní bezpečnosti, tedy ozbrojené bezpečnostní složce poválečného Československa, která sehrála významnou roli v přerodu našeho osvobozeného státu ve stát totalitní. Z pohledu dalšího vývoje se zásadní rozhodnutí uskutečnila již v prvních dnech osvobozování území Československa, kdy bylo na vládní úrovni rozhodnuto o potřebě částečné diskontinuity v oblasti bezpečnostních sborů a vytvoření sboru zcela nového. Ústřední roli při vytváření tohoto nového Sboru hráli političtí představitelé Komunistické strany Československa a Sbor národní bezpečnosti tak byl vytvářen jednak podle jejich ideálních představ a jednak také ke službě právě této dominantní politické síle poválečné politické scény.

S ohledem na tvorbu této diplomové práce na půdě Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni se zaměřím zejména na právněhistorický pohled na vznik, právní zakotvení a činnost Sboru národní bezpečnosti. Z praktických důvodů jsem při volbě tématu práce stanovil časové ohraničení sledovaného období rozmezím let 1945 až 1948. Rozhodl jsem se tedy zacílit na období od osvobození Československa až do roku 1948, kdy došlo k převzetí moci ve státě komunistickou stranou. Navzdory tomu, že Sbor národní bezpečnosti následně existoval až do roku 1991, se tomuto období věnovat nebudu a další vývoj bude pouze stroze nastíněn.

Práci jsem pro přehlednost rozdělil na úvod, pět samostatných kapitol a závěr. Úvod je v obsahu práce označen jako kapitola číslo jedna. Druhá kapitola práce nese název Obnova československého státu a vznik Sboru národní bezpečnosti. Ve třetí kapitole se zaměřím na strukturu Sboru národní bezpečnosti a její vývoj ve světle soudobé legislativy. V páté kapitole se budu věnovat zákonu č. 149/1947 Sb., o národní bezpečnosti, který ukončil platnost prvorepublikového zákona o četnictvu a legislativně zakotvil řadu změn, ke kterým do té doby docházelo pouze fakticky. V šesté kapitole pojednám o nezákonné úloze Sboru národní bezpečnosti při únorovém převratu 1948.

S ohledem na důležitost Západočeské univerzity v Plzni pro odborné zpracování regionálních témat česko-bavorského pohraničí se ve čtvrté kapitole s názvem Úloha Sboru národní bezpečnosti při odsunu a osidlování pohraničí zaměřím právě na tuto kapitolu dějin našeho regionu. V rámci této kapitoly se blíže zaměřím na vývoj

ve městě Tachově, jehož jsem celoživotním obyvatelem a zastupitelem a disponuji tak materiály, které práci obohatí o dobová svědectví. Z výše uvedených důvodů jsem jako jazyk resumé – zařazeného zcela na konci práce – zvolil němčinu.

Jako zdroje informací pro vytvoření mé diplomové práce mi posloužily zejména přední publikace z oblasti československých právních dějin, které zahrnovaly vymezené období let 1945 až 1948. Za všechny zmíním zejména publikace autorů Karoliny Adamové, Antonína Lojka, Karla Schelleho a Jaromíra Tauchena *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada: Právo*. Dále také publikaci *Dějiny československého práva 1945-1989* Jana Kuklíka a kolektivu a v neposlední řadě publikaci *České právní dějiny* autorů Ladislava Vojáčka, Karla Schelleho a Viléma Knolla.

Jako doplňující zdroj informací jsem využil také odbornou literaturu z oblasti historie Sboru národní bezpečnosti a událostí odsunu a osídlování pohraničí. Z publikací, které byly zdrojem informací o historii Sboru, vyzdvihnu zejména knihu Karla Kaplana *Pět kapitol o únoru*, dále publikaci *Státní bezpečnost v letech 1945-1953 (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)* autorky Jiřiny Dvořákové. Pro ukotvení vzniku a vývoje Sboru národní bezpečnosti jako politického nástroje v širším kontextu mi jako zdroj dobře posloužila publikace Jacquese Rupnika *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátku do převzetí moci* a zdroji informací o etapě odsunu a osídlování mi byly například publikace *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce* autora Františka Čapky a kniha *Nejsou jako my – česká společnost a menšiny v pohraničí (1945 – 1960)* autora Matěje Spurného.

Navzdory nepříznivé epidemiologické situaci související s pandemií onemocnění COVID-19, která panovala po celou dobu psaní práce se mi podařilo alespoň vzdáleně – prostřednictvím ebadatelny – pracovat s archivními materiály Archivu bezpečnostních složek a využít také svůj soukromý archiv zaměřený zejména na historii města Tachova ve 20. století. Původní plán, uskutečnit v rámci tvorby své práce také rozhovory s pamětníky, jsem ale z preventivních důvodů raději vůbec nerealizoval.

2 OBNOVA ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU A VZNIK SBORU NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI

Jaro roku 1945 přineslo osvobození postupně celému území bývalého Československa. Ne všechny instituty předválečné republiky se však s koncem války začaly vracet do původního stavu. Bylo tomu tak i v oblasti ozbrojených složek státu. Základním dokumentem pro obnovu Československého státu byl Košický vládní program. Tento programový dokument vlády byl přijat představiteli Národní fronty již 27. března 1945 v Moskvě a slavnostně vyhlášen byl 5. dubna 1945 v Košicích na schůzi československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků¹. Kromě zásadních otázek vnitrostátního charakteru a zahraničně-politického směřování však podstatným způsobem nastavil základní zásady správy osvobozovaného Československa a charakteru jeho bezpečnostního aparátu.

Součástí vládního programu byla také nová koncepce bezpečnostní politiky státu. Výrazně přítomna v něm byla idea nezbytné očisty osvobozeného státu od zrádců a kolaborantů. Cílem bylo jednak potrestat všechny, kteří se v období okupace provinili a eliminovat veškerá rizika plynoucí z přítomnosti zbytků okupačních ozbrojených složek a ozbrojených skupin různého charakteru. Toto byl úkol právě pro bezpečnostní složky státu. Jednak ale byla ve věci znovuoobnovení státu přítomna také potřeba vyhledat a potrestat provinilce přímo v řadách příslušníků českých a slovenských bezpečnostních složek. Právě tyto úkoly byly v oblasti poválečné obnovy bezpečnostních sborů a jejich cílů prvořadě a panovala o nich všeobecná shoda napříč politickými představiteli různorodých proudů.²

Konkrétně pátý článek Košického vládního programu péči o oblast veřejné bezpečnosti vytyčoval jako úkol pro národní výbory všech úrovní ve spolupráci s ústředními orgány státu. Zároveň tak přímo deklaroval vůli navázat výkonné složky bezpečnosti na volené a lidem kontrolované orgány veřejné a státní správy v protikladu k dřívějšímu údajně byrokratickému a lidu vzdálenému správnímu aparátu.³

---

¹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1953: (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2007. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 978-80-86621-27-2. S. 16

² Tamtéž. S. 16

³ *Košický vládní program*. Praha: Svoboda, 1984. S. 17

V souvislosti s Košickým vládním programem je ještě na místě upozornit, že navzdory tomu, že šlo ve své podstatě o vládní akt interní povahy, zvláštní okolnosti jeho vzniku, umocnily jeho význam. Tento program se zrodil na konci války a po několika letech nelegitimní vlády obnovoval československý stát a jeho návrat k ústavě z roku 1920, byť pochopitelně s ohledem na to, že se po letech okupace nebylo možné vrátit do stavu panujícího v prvorepublikovém Československu zcela důsledně. Další podstatnou okolností, která dala vládnímu programu velkou váhu byla neexistence orgánu parlamentního typu. Zákonodárná pravomoc tak byla přenesena na vládu a prezidenta republiky Edvarda Beneše. Postup přitom byl takový, že prezidentský dekret se silou zákona nebo ústavního zákona nebylo možné přijmout bez souhlasu vlády. Ta tedy disponovala silnou pozicí v celém zákonodárném procesu⁴.

Již v období před jmenování nové vlády vydal prezident republiky ústavní dekret č. 1/1945 Sb., o nové organizaci vlády a ministerstev v přechodné době, na základě jehož § 2 vzniklo mimo jiné ministerstvo vnitra, jehož působnost byla § 5 odkázána na budoucí úpravu zákonem. Ministerstvo vnitra bylo správním úřadem s úkolem řídit systém národních výborů a plnit bezpečnostní úkoly vzešlé z Košického vládního programu.⁵ Pro další vývoj v oblasti bezpečnostních složek se jako zásadní později ukázalo obsazení postu ministra vnitra komunistou Václavem Noskem. Právě pevné sepejetí komunistické strany a resortu vnitra, který měl na starosti bezpečnost a tajné služby se ukázalo být zdrojem rizika pro znovuobnovenou demokracii a zásadním jablkem sváru tehdejších politických stran, která se již brzy měla vyhrotit.

Úkoly spojené se vznikem Sboru národní bezpečnosti již v prvních dnech svobody převzala Komise pro vnitřní národní bezpečnost, která působila při zemských národních výborech. Komise vznikla v květnu roku 1945 z původní vojensko-politické komise České národní rady doplněné o zástupce různých revolučních složek a odbojových organizací. Existenci komise potvrdilo ministerstvo vnitra 22. května 1945 výnosem č. IV-3109-22/5-45-4, ve kterém také stanovilo, že v ní budou

---

⁴ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. S. 437

⁵ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1953: (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2007. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 978-80-86621-27-2. S. 16

zastoupeny Zemský národní výbor, Ústřední rada odborů, Revoluční gardy, partyzáni, bojovníci za svobodu a také pověřenci ministerstva vnitra.⁶

Komise pro vnitřní národní bezpečnost byla nadřízena bezpečnostním komisím a referentům okresních a místních národních výborů. Ačkoli byl předsedou komise předseda Zemského národního výboru v Praze Ladislav Kopřiva, v praxi byla komise řízena místopředsedou Zemského národního výboru, Ctiborem Štolovským. Oba čelní představitelé komise byli komunisté. Veškeré další orgány, které měly doposud v gesci problematiku vnitřní bezpečnosti státu byly zrušeny. Praktickým úkolem komise bylo od prvních dnů existence zajištění bezpečnosti v pohraničních oblastech obnovené republiky a odhalování kolaborantů v řadách příslušníků bezpečnostních složek aktivních v dobách okupace. Za účelem odhalování a usvědčování těchto osob byl při komisi zřízen již na začátku června 1945 Ústřední vyšetřovací výbor.⁷

Pro účely zajištění bezpečnosti v pohraničních oblastech země vydala Komise pro vnitřní národní bezpečnost 18. května 1945 rozkaz ke zformování Pohotovostního pluku 1 Národní bezpečnosti, který byl vytvářen jako útvar s vojenským způsobem organizace a vysokou bojeschopností⁸. Výběr jeho příslušníků byl prováděn z řad Revolučních gard a partyzánských skupin. Příslušníci byli pečlivě vybíráni – z původních 8000 zájemců bylo vybráno 1600 příslušníků nové jednotky. Podstatné pro další výklad je, že jedním z kritérií výběru členů tohoto pluku byla v dobových pramenech uváděna oddanost státní ideologii lidové demokracie. Nikoli překvapivé pak je, že 90 % vybraných příslušníků bylo dělnického původu a tedy zejména komunistů⁹. Více informací o Pohotovostní pluku 1 Národní bezpečnosti a vývoji jeho organizace pro vyšší přehlednost zařazují až do třetí a čtvrté kapitoly své práce.

Fenoménem konce války na našem území byl také vznik a činnost revolučních gard, které se zapojily do eliminace zbytků izolovaných ozbrojených jednotek poraženého nacistického Německa v pohraničních oblastech. Některé z jednotek

---

⁶ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1953: (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2007. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 978-80-86621-27-2. S. 18

⁷ Tamtéž. S. 18

⁸ HANZLÍK, František. *Únor 1948: výsledek nerovného zápasu*. Praha: Prewon, 1997. ISBN 80-238-1816-3. S. 104-105

⁹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1953: (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2007. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 978-80-86621-27-2. S. 18-19.

revolučních gard se svou činností zcela diskreditovaly a zkratka RG na rukávové pásce tak byla po právu někdy vykládána také jako „rabovací gardy“¹⁰. Více o těchto negativních jevech poválečných dní pojednávám ve čtvrté kapitole své práce.

Na základě návrhu Komise pro vnitřní národní bezpečnost byly po dohodě mezi resorty vnitra a obrany rozpuštěny všechny ozbrojené jednotky působící mimo rámec Československé armády a Sboru národní bezpečnosti. Navzdory tomu však stále existovaly zbytky revolučních gard, které nadále svévolně jednaly a samy o sobě prohlašovaly, že jsou součástí Sboru národní bezpečnosti. Ministerstvo vnitra tak 3. srpna 1945 vydalo výnos č. 3700-2/8-45-V/5 ve kterém Hlavnímu velitelství Sboru národní bezpečnosti uložilo neprodleně zbytky revolučních gard zlikvidovat. Likvidace jednotek byla ukončena před 13. říjnem 1945¹¹.

V poválečných měsících vyvstal nejen v oblasti bezpečnostních složek důležitý úkol zrušit veškerá opatření, která byla v rozporu s československým právním řádem a pokud to bylo možné, odčinit křivdy spáchané na veřejných zaměstnancích v období nacistické okupace. Tento úkol byl zásadní také v oblasti celé širě oborů. Odčinění křivd například vůči veřejným zaměstnancům byl věnován dekret prezidenta republiky č. 53/1945 Sb. Za účelem přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců pak byly na základě dekretu prezidenta republiky č. 105/1945 Sb. zřízeny takzvané očištné komise.¹²

V souvislosti s tématem požadavků na provedení očisty je však vhodné upozornit na to, že tyto požadavky měly svůj politický rozměr a mohly sloužit i ryze stranickým zájmům. Tak například v dubnu roku 1946 proběhl první sjezd Českého a Slovenského svazu partyzánů, který „*Zdůraznil nutnost vybudovat spolehlivý bezpečnostní aparát a provést důkladnou národní očistu.*“¹³ Nutno však podotknout,

---

¹⁰ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. v koedici s Key Publishing, 2015-. ISBN 978-80-7418-282-2. S. 804

¹¹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1953: (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2007. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 978-80-86621-27-2. S. 20

¹² VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. S. 474

¹³ Kolektiv autorů. *Dějiny Komunistické strany Československa v datech*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1984. S. 490.

že na sjezdu byl předsedou svazu zvolen předsedou Rudolf Slánský¹⁴, který v té době byl generálním tajemníkem ústředního výboru Komunistické strany Československa.

Od konce války procházely na základě usnesení vlády z 12. dubna 1945 očistou také veškeré uniformované bezpečnostní sbory - tedy četnictvo, státní policie i obecní výkonná policie. Všechny tyto sbory byly na základě výnosů ministerstva vnitra č. P-1231/1-27/6/45 a č. j. 3700-26/6-1945-V/4 přiděleny ke Sboru národní bezpečnosti. Toto přidělení znamenalo zánik generálního ředitelství policie. Z jeho příslušníků bylo vytvořeno Hlavní velitelství Sboru národní bezpečnosti coby jedno z oddělení V. odboru ministerstva vnitra. Prvním velitelem hlavního velitelství byl jmenován plukovník Antonín Sameš. Postupně zanikly veškeré inspektoráty policie a zemská četnická velitelství a z jejich příslušníků byla v zájmu alespoň částečného zachování kontinuity vytvořena zemská velitelství Sboru národní bezpečnosti.¹⁵

V souvislosti s přerodem dosavadních bezpečnostních složek ve Sbor národní bezpečnosti je nutné upozornit, že území Slovenska a českých zemí zaznamenala odlišný vývoj. Již 23. února 1945 totiž přijalo předsednictvo Slovenské národní rady nařízení o rozpuštění četnických a policejních útvarů a nařízení o organizaci bezpečnostní služby na osvobozeném území Slovenska, podle kterého se zřizoval Sbor národní bezpečnosti. Na území Slovenska byl přítomen záměr vybudovat zcela nový bezpečnostní sbor složený zejména ze členů partyzánských oddílů a dalších osob zúčastněných na protifašistickém odboji.¹⁶

Právní situace na Slovensku byla značně složitá. Zmíněná Slovenská národní rada vznikla již koncem roku 1943 jako společný orgán komunistického i nekomunistického odboje na Slovensku. Obě centra odboje spolu uzavřely dohodu o spolupráci nazývanou jako Vánoční dohoda. Dne 1. září bylo vydáno nařízení Slovenské národní rady O vykonávání zákonodárnej, vládnej a výkonnej moci

---

¹⁴ Kolektiv autorů. *Dějiny Komunistické strany Československa v datech*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1984. S. 490.

¹⁵ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1953: (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2007. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 978-80-86621-27-2. S. 20

¹⁶ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o Únoru*. Brno: Doplněk, 1997. Knihy dokumenty. ISBN 80-85765-73-x. S. 74

na Slovensku. Právě podle tohoto právního předpisu Slovenská národní rada vykonávala veškerou moc v zemi.¹⁷

Oproti vývoji na Slovensku návrh ministra Noska nepočítal s rozpuštěním stávajících bezpečnostních sborů – zejména policie a četnictva – na území českých zemí, ale omezoval se na prověření okupační činnosti jejích jednotlivých příslušníků. Faktické ukončení činnosti policie a četnictva na sebe však nenechalo dlouho čekat. Došlo k němu v důsledku výnosu ministerstva vnitra z 30. června 1945, který kromě rušení stávajících sborů zřizoval Sbor národní bezpečnosti. Příslušníky nového sboru se pak stávali kromě prověřených příslušníků zrušených sborů také osoby aktivní v protinacistickém odboji. I v českých zemích tedy bylo dosaženo obdobného stavu jako na Slovensku, avšak cestou zachování vyšší kontinuity.¹⁸ Sjednocení situace v bezpečnostních sborech přinesl až zákon o národní bezpečnosti z roku 1947, kterému věnuji celou pátou kapitolu své práce.

Celý proces centralizace bezpečnostní služby v zemi do Sboru národní bezpečnosti významně posiloval silové postavení ministerstva vnitra. Jako určitá pojistka zneužití Sboru národní bezpečnosti ministerstvem vnitra existovala takzvaná dvojí podřízenost Bezpečnosti. Jednotky SNB totiž nebyly podřízeny pouze ministerstvu, ale také samosprávným národním výborů na jejich různých úrovních. Avšak příslušní úředníci národních výborů na pozicích bezpečnostních referentů byli až na malé výjimky také komunisté. Spory v oblasti vedení a stanovování úkolů pro SNB tak mohly být předmětem stranického rozhodování a v praxi tedy pojistka dvojí podřízenosti neznamenal dostatečnou záruku nestranného působení Sboru na všech úrovních.¹⁹

Samotné **národní výbory** představovaly orgány státní moci a současně byly také takzvanými orgány jednotné lidové správy. Jejich věcná působnost byla všeobecná a právě zásada dvojí podřízenosti byla jedním ze základních principů organizace a činnosti národních výborů, kdy určovala, že národní výbory jsou podřízeny jednak příslušným vyšším správním orgánům jako například vládě, ministerstvům

---

¹⁷ ADAMOVÁ, Karolína, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2017. ISBN 978-80-7432-749-0. S. 292-293.

¹⁸ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o Únoru*. Brno: Doplněk, 1997. Knihy dokumenty. ISBN 80-85765-73-x. S. 74

či výkonným orgánům vyšších národních výborů a jednak také horizontálně podřízeny plénu národního výboru a radě národního výboru jako zastupitelským sborům na svém příslušném stupni²⁰.

V souvislosti s vlivem komunistů na oblast utváření bezpečnostních složek v osvobozené republice stojí jistě za zmínku, že Komise pro vnitřní národní bezpečnost, která od května 1945 převzala úkoly spojené se vznikem Sboru národní bezpečnosti byla výnosem Hlavního velitelství Sboru národní bezpečnosti ze dne 31. července 1945 c. II 2091/1945 zrušena. Jiřina Dvořáková jako důvod zrušení Komise uvádí mínění vedení KSČ, že v Komisi převážily názory exponentů pravice na úkor komunistů²¹. Úkoly Komise v oblasti očisty bezpečnostních sborů následně převzaly takzvané očištné komise pro přezkoumávání činnosti veřejných zaměstnanců, o kterých jsem již hovořil výše.

Jako praktický průnik obsahu Košického vládního programu do praxe v bezpečnostních sborech je vhodné zmínit také okolnosti vzniku osvětové služby ve Sboru národní bezpečnosti. Vedení ministerstva vnitra i národní výbory při vytváření Sboru dodržely vládou stanovené zásady skoncování s takzvanou nepolitickostí armády a ozbrojených sborů. Na základě zásadního výnosu ministerstva vnitra č. 3700-26/6-45-V/4 z 30. června 1945 tak byla do Sboru národní bezpečnosti zavedena jednotná státně politická výchova všech příslušníků sboru a u všech složek byla zřízena oddělení výchovy a osvěty²².

Osvětová výchova sestávala z morálně politické výchovy směřované zejména proti všemu německému a nacistickému a naopak z budování pozitivního vztahu k Sovětskému svazu, Rudé armádě a demokratické lidové správě v zemi. Dále byla jejím obsahem také osvětová činnost informující příslušníky sboru o aktuálním dění doma i ve světě a seznamování s dějinami českého státu a historií ostatních slovanských zemí. V neposlední řadě byla součástí osvětové výchovy také informační služba, která

---

¹⁹ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o Únoru*. Brno: Doplněk, 1997. Knihy dokumenty. ISBN 80-85765-73-x. S. 74

²⁰ KUKLÍK, Jan. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9. S. 185-186

²¹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1953: (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2007. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 978-80-86621-27-2. S. 21.

²² Tamtéž. S. 22.

zajišťovala pravidelný styk mezi veřejností a Sborem národní bezpečnosti a všeobecnou popularizaci jeho lidově demokratického účelu²³.

---

²³ DVORÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1953: (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2007. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 978-80-86621-27-2. S. 22-23.

3 STRUKTURA SBORU NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI A JEJÍ VÝVOJ VE SVĚTLE SOUDOBÉ LEGISLATIVY

Již od osvobození Československa od nacistické nadvlády se bezpečnostní složky na Slovensku a v Čechách utvářely odlišným způsobem. Některé z těchto organizačních odlišností vydržely až do roku 1948. Jak už jsem uvedl v předchozí kapitole, Slovenská národní rada 23. února 1945 vydala nařízení č. 6 o rozpuštění četnických a policejních útvarů a č. 7 o organizaci bezpečnostní služby na osvobozeném území Slovenska. Podle druhého z jmenovaných nařízení byl zřízen Sbor národní bezpečnosti v rámci pověřenectva pro vnitřní věci. Tato nově zřízená bezpečnostní složka měla být sestavena zejména z partyzánů a jiných aktivních účastníků odboje²⁴. Oproti tomu činnost bezpečnostních složek v českých zemích byla až do přijetí zákona o národní bezpečnosti v roce 1947 upravena prvorepublikovým zákonem o četnictvu.

Organizace bezpečnostních složek státu vycházela z Košického vládního programu, který vytyčil vývoj směrem k centrálně řízené bezpečnostní soustavě a zániku dosavadní různorodé struktury policejních složek sestávajících ze státní policie a četnictva řízených z centrální úrovně a dále také obecních policií řízených místní samosprávou. Jak se později ukázalo, byla právě centralizace policejních složek do podřízenosti ministerstva vnitra do určité míry podmiňující pro pozdější převzetí moci ve státě komunistickou stranou. Sjedený bezpečnostní aparát státu byl budován na obdobném principu jako armáda. Tento způsob organizace se v prvních měsících po válce osvědčil a dopomohl zajištění bezpečnosti v zemi eliminací nepřátelských ozbrojených skupin jakými byl například Wehrwolf. Následné trvání tohoto armádního způsobu organizace a velení však vytvořilo vhodné podmínky pro jeho politickou zneužitelnost.²⁵

Sbor národní bezpečnosti tvořily složky pořádková, kriminální, státněbezpečnostní a zpravodajská. Vedle nich hned po válce vznikaly též pohotovostní pluky Sboru národní bezpečnosti, které byly nejprve podřízeny zemskému a následně

²⁴ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o Únoru*. Brno: Doplněk, 1997. Knihy dokumenty. ISBN 80-85765-73-x. S. 74

²⁵ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP, ed. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4. S. 399

hlavnímu velitelství a v roce 1946 byly přeměněny na pohraniční pluky Sboru národní bezpečnosti, o kterých budu hovořit v samostatné podkapitole. Organizační struktura Sboru národní bezpečnosti sestávající z ministerstva vnitra a hlavního velitelství, pověřenectva vnitra, zemských, oblastních a okresních velitelství byla ovlivněna nově vymezeným vztahem k národním výborům, jako orgánům státní správy a samosprávy. Na národních výborech, ve všech stupních jejich hierarchie, působili takzvaní bezpečnostní referenti. Ti na úrovni okresních národních výborů stáli v čele samostatných referátů. Na úrovni zemských národních výborů pak v oblasti bezpečnosti působily komise pro bezpečnost. Tato organizace Sboru byla utvářena zejména směrnicemi ministerstva vnitra nebo pověřenectva vnitra a velitelstvími jednotlivých složek. Až po dlouhotrvajících sporech na vládní úrovni byl parlamentem schválen zákon č. 149/1947 Sb., o národní bezpečnosti, kterému se budu podrobně věnovat v páté kapitole své práce. Ve vztahu ke struktuře Sboru národní bezpečnosti a jejímu vývoji pouze uvedu, že výše uvedeným zákonem z roku 1947 byla zrušena osvětová výchova příslušníků Sboru a taktéž byly zrušeny zpravodajské útvary zemských oddělení bezpečnosti.²⁶

V porovnání se stavem před válkou, po roce 1945 rapidně narůstal počet příslušníků bezpečnostních složek. V roce 1937 bylo v četnictvu, státní policii a obecní policii zaměstnáno 29 862 osob. Již na konci roku 1945 čítal jen v českých zemích Sbor národní bezpečnosti 32 027 zaměstnanců a nábor neustával²⁷. Za konsenzuální podpory celého obnoveného politického spektra²⁸ docházelo k vytváření nových a rozšiřování stávajících bezpečnostních složek. Vyžadovaly to totiž aktuální úkoly zajištění bezpečnosti zejména v rozsáhlých pohraničních oblastech republiky, ve kterých jednoznačně převažovalo německé obyvatelstvo. Konflikty na české politické scéně začaly vznikat až tehdy, když se ukázalo, že tyto útvary, původně zamýšlené jako dočasné, nejsou rušeny ani redukovány po naplnění svých úkolů a stabilizaci bezpečnostní situace.

Nejrozsáhlejší agendu v oblasti boje proti kriminalitě a na úseku veřejného pořádku vykonávala pochopitelně pořádková služba a v oblasti vyšetřování trestné

---

²⁶ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o Únoru*. Brno: Doplněk, 1997. Knihy dokumenty. ISBN 80-85765-73-x. S. 75

²⁷ Tamtéž. S. 76

²⁸ Některé z polických stran nebyly obnoveny.

činnosti kriminální služba. Z pohledu výkladu obsaženého v jiných kapitolách práce se však v rámci následujících kapitol budu soustředit zejména na složku státněbezpečnostní a zpravodajství a na pohotovostní pluky Sboru. V závěrečné podkapitole pak stručně zmíním ostatní služby Sboru a také složky, které ve sledovaném období v rámci Sboru národní bezpečnosti zařazeny vůbec nebyly, byť náplň jejich činnosti byla alespoň z určitého úhlu pohledu Sboru blízká.

3.1 Státní bezpečnost a zpravodajství

Vedle uniformované a pohotovostní části měla mít nová bezpečnostní služba také neuniformovanou součást, jejímž úkolem bylo zajistit vnitřní, zahraniční a hospodářské zpravodajství. Státněbezpečnostní složka sloužila k ochraně státu a takzvaných vymožeností revoluce. Vyšetřovala a stíhala zejména trestné činy proti státu, útoky na jeho samostatnost, jednotnost a lidově demokratické státní zřízení. Náleželo jí také vyšetřování a stíhání útoků proti ústavním činitelům země a představitelů ostatních států, kteří pobývali na našem území. V neposlední řadě se zabývala také vyšetřování a stíhání průmyslového a hospodářského vyzvědačství, záškodnictví a jiných pletich proti zájmům státního hospodářství²⁹.

S ohledem na mocenskopolitický zápas měla právě státněbezpečnostní složka a zpravodajské útvary prvořadou důležitost. Oproti předválečnému stavu se také proto téměř zdvojnásobil počet jejich příslušníků a značně rozvětvena byla postupně také organizační síť obou neuniformovaných složek bezpečnosti. Od vzniku v květnu 1945 se činnost těchto složek řídila prozatímními směrnici. Také organizační řád státněbezpečnostní služby, který ministerstvo vnitra vydalo až 23. října 1946 byl prozatímního charakteru.³⁰

Odbor pro státní bezpečnost a politické zpravodajství ministerstva vnitra zajišťoval jednotné vedení celé služby. Tento odbor ministerstva nesl nejprve označení „Z“. Počínaje koncem roku 1946 byl označován jako VII. odbor ministerstva vnitra. K 1. červenci roku 1946 sestával z řídicí složky (Zs), složky vnitřní obrany (Z-A), složky zahraniční obrany (Z-Bm), složky státní bezpečnost (Z-C), složky organizační

²⁹ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP, ed. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4. S. 400

(Z-D), složky technické-pomocné (Z-E) a složky studijní (Z-F). Vedle zpravodajského odboru ministerstva aktivně působila také Ústředna státní bezpečnosti. Ta byla oficiálně zřízena až zákonem o národní bezpečnosti z roku 1947, v praxi ale fungovala již od jara 1946.³¹

Zajímavá je informace obsažená ve výnosu ministerstva vnitra č.j. Z-s-1960/956-23-10-46 ze dne 23. října 1946, kterým byl vydán prozatímní organizační řád státněbezpečnostní služby ve kterém je uvedeno, že jednu z hlavních zásad osnovy ještě není možné uskutečnit. Je tím myšlena zásada jednotnosti výkonných složek Národní bezpečnosti a úplně začlenění státní bezpečnosti do jednotného a vojensky organizovaného Sboru národní bezpečnosti. K 1. březnu 1946 byla reorganizována služba Státní bezpečnosti v Čechách. Vedle existujících odboček v Karlových Varech, Plzni, Praze, Českých Budějovicích, Hradci Králové a Liberci bylo zřízeno 10 dalších oblastních odboček a došlo tak logicky i ke změně jejich územní působnosti. Na Moravě ve stejné době existovalo 8 oblastních odboček.³²

V podzimních měsících roku 1946 byly oblastní odbočky přejmenovány na oblastní úřadovny Státní bezpečnosti. Služba Státní bezpečnosti i následně zůstala do určité míry flexibilní, jelikož mohla být dále posilována zřízením takzvaných poboček oblastních úřadoven, a to v místech, kde by to vyžadoval důležitý státní zájem. Státní bezpečnost byla organizována také na úrovni okresů, když v březnu roku 1946 byli oblastní velitelé pověřeni, vyčlenit 2 až 3 příslušníky na každém okresním velitelství právě k výkonu státněbezpečnostní služby.³³

Výše uvedená struktura se výrazně nezměnila ani přijetím zákona č. 149/1947 Sb., o národní bezpečnosti. Služba státní bezpečnosti byla v novém zákoně o národní bezpečnosti upravena v § 33. Blíže se této úpravě věnuji v samostatné páté kapitole. Ve věci zpravodajské služby je ještě dlužno podotknout, že vedle služby státní bezpečnosti působila také zpravodajská služba. Komunistům se jí v říjnu 1945 podařilo prosadit prostřednictvím vzniku Zemského odboru bezpečnosti jako vlastní

---

³⁰ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o Únoru*. Brno: Doplněk, 1997. Knihy dokumenty. ISBN 80-85765-73-x. S. 76-77.

³¹ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP, ed. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4. S. 400-401

³² Tamtéž. S. 401

³³ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP, ed. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4. S. 401

zpravodajské složky zřízené při Zemském národním výboru v Praze, Brně a expozituře v Ostravě.³⁴ Zpravodajská služba byla na politické úrovni vnímána značně kontroverzně ale její existence byla komunisty uchráněna i po přijetí nového zákona o národní bezpečnosti včleněním do Sboru národní bezpečnosti.

3.2 Pohotovostní pluk 1 Národní bezpečnosti a pohraniční pluky Sboru národní bezpečnosti

Vytvoření Sboru národní bezpečnosti měla od května roku 1945 za úkol Komise pro vnitřní bezpečnost, o které jsem již blíže hovořil ve druhé kapitole. Ta pro účely zajištění bezpečnosti zejména v pohraničních oblastech od 18. května 1945 zahájila organizování Pohotovostního pluku 1 Národní bezpečnosti. Tato jednotka s vojenským způsobem organizace a vysokou bojeschopností byla sestavena z vybraných příslušníků. Ti byli převážně dělnického původu a často také disponovali zkušenostmi z bojů proti okupačním jednotkám v závěru války. Pluk tvořily tři pohraniční jednotky, z nichž dvě byly v Čechách a jedna na Moravě a dále zvláštní strážní útvar určený pro střežení uranových dolů v Jáchymově³⁵.

Úkolem pohotovostního pluku byl vedle střežení bezpečnosti v pohraničních oblastech také boj proti vnitřnímu nepříteli a plnění funkce zálohy ministerstva vnitra v případě potřeby zásahu při vnitřních nepokojích. Od svého vzniku a rozmístění v pohraničních oblastech pohotovostní pluk spolupracoval s ostatními bezpečnostními složkami v území, které zde působily již v dobách první republiky, či vznikly nově³⁶. K datu 31. srpna 1945 byl na základě dohody ministerstev vnitra, národní obrany a financí vytvořen nový systém ochrany pohraničních oblastí. Součástí tohoto systému byla Finanční stráž, Pohotovostní pluk 1 Národní bezpečnosti, příhraniční stanice SNB, armáda a rychlé zálohy. Cílem Finanční stráže bylo zejména zajišťování chodu

---

³⁴ DVORÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1953: (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2007. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 978-80-86621-27-2. S. 21

³⁵ Tamtéž. S. 19

³⁶ Tamtéž. S. 19

hraničních přechodů a výkon pochůzkové činnosti za účelem odhalování trestných činů hospodářské povahy.³⁷

Pohotovostní pluk 1 Sboru národní bezpečnosti, byl podřízen přímo zemskému velitelství. Z pohledu mocenskopolitického patřily právě tyto pohraniční jednotky mezi nejdůležitější ozbrojené složky v zemi. Právě z toho důvodu byly terčem silné kritiky ze strany představitelů demokratických stran. Politický tlak demokratů v roce 1946 vyústil v přímý požadavek na zrušení pluku. V roce 1946 tak byl Pohotovostního pluku 1 Národní bezpečnosti přeměněn na pohraniční pluky Sboru národní bezpečnosti s úkolem střežení státních hranic a zajištění bezpečnosti v pohraničí. Ze strany ministerstva vnitra a jeho komunistických představitelů se tak jednalo spíše o úhybný manévr než o vyhovění požadavku vládních partnerů. Nutno totiž podotknout, že tyto útvary byly početně i nadále velmi silné a vymykaly se kontrole samosprávných orgánů.³⁸

V souvislosti s pohotovostními pluky jistě stojí za zmínku také zformování pohraničního pluku Sboru národní bezpečnosti Slovensko. Tato jednotka byla sestavena v červnu roku 1947 za účelem posílení ochrany slovenských hranic s Polskem a nasazení bezpečnostních složek státu do pronásledování zbytků Ukrajinské povstalecké armády. Příslušníci těchto ukrajinských jednotek se na území Československa začali přesouvat pod tlakem akcí polské armády a podle dobových zdrojů páchaly trestnou činnost značného rozsahu.³⁹

Pluk Slovensko disponoval nejprve 1 000, později 1 500 příslušníky převelenými zejména z pohraničních praporů v Hradci Králové, Liberci a Olomouci. Od října 1947 prapory pluku začaly zajišťovat běžnou ostrahu slovensko-polských hranic. V dubnu 1948 byl pluk zrušen a nahradil ho prapor Sboru národní bezpečnosti Tygr. Prapor Tygr ale nepůsobil příliš dlouho a rozpuštěn byl již v srpnu 1948.⁴⁰ V dostupné literatuře se mi nepodařilo dopátrat nakolik bylo vytvoření pluku/praporu reakcí na skutečné ohrožení bezpečnosti území republiky a zda se například nemohlo

---

³⁷ PULEC, Martin. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu: Praha, 2006. S. 15.

³⁸ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o Únoru*. Brno: Doplněk, 1997. Knihy dokumenty. ISBN 80-85765-73-x. S. 79

³⁹ Rozkaz pro organisaci Pohraničního pluku SNB Slovensko vydaný 25. června 1947. In: ŠEFRANÝ, Stanislav a kol. *Sborník dokumentů k dějinám Pohraniční stráže*. Naše vojsko: Praha, 1989. S. 30-31.

jednat o záminku umístění početně silné jednotky na území Slovenska. Toto téma vnímám jako otázku, která by si v budoucnu případně zasloužila bližšího zpracování a studia archivních pramenů. Nezpochybnitelné však je, že se jednotky takzvaných Banderovců v dané době na slovenském území skutečně vyskytovaly.

3.3 Okrajové a ostatní složky

Pouze na okraj uvádím také skutečnost, že v rámci Sboru národní bezpečnosti byla vyhláškou ministerstva vnitra č. 81/1946-Va/5 zřízena také letecká složka. Jejím úkolem byla kontrola dodržování právních předpisů v oblasti letectví a poskytování pomoci v případě živelních pohrom a při dalších mimořádných událostech. Přičlenění bezpečnostního letectva ke Sboru národní bezpečnosti bylo stanoveno v § 9 zákona č. 149/1947 Sb., o národní bezpečnosti. V roce 1947 byl vyhláškou ministerstva vnitra č. 4169/1947-Va/5 změněn název této součásti sboru na Bezpečnostní letectvo. Bezpečnostní letectvo působilo jak v oblasti dozoru nad civilním leteckým provozem, tak například i při pátrání po pachatelích trestné činnosti. Při výkonu služby byly využívány zejména trofejní letouny německého letectva, případně stroje britského nebo sovětské původu⁴¹.

Mimo rámec Sboru národní bezpečnosti ve sledovaném období vykonávala svou službu vězeňská stráž. Ta byla zřízena a její činnost upravena dekretem prezidenta republiky č. 94/1945 Sb. o úpravě některých otázek organizace a služebních a platových poměrů sboru uniformované vězeňské stráže a jejím úkolem byl výkon správní a strážní služby v soudních věznicích a trestních ústavech. Sbor uniformované vězeňské stráže tak spadal do gesce ministerstva spravedlnosti.⁴²

V gesci ministerstva financí a též mimo Sbor národní bezpečnosti byla po skončení druhé světové války obnovena Finanční stráž. Ta byla aktivní po celé období let 1945-1948 a její faktický zánik nastal až v s počátkem roku 1949, kdy byla její působnost převedena na Sbor národní bezpečnosti zákonem

---

⁴⁰ PULEC, Martin. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu: Praha, 2006. S. 17.

⁴¹ MACHULA, Jaroslav. *Sbor národní bezpečnosti /1945-1991/*. Brno, 2012. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce Doc. JUDr. Pavel Salák, Ph.D. S. 32.

⁴² Dekret prezidenta republiky č. 94/1945 Sb. o úpravě některých otázek organizace a služebních a platových poměrů sboru uniformované vězeňské stráže

č. 275/1948 Sb., tj. zákon, kterým se přenáší působnost finanční stráže v celním pohraničním pásmu na Sbor národní bezpečnosti⁴³. Strážní činnosti v hraničním pásmu a odhalování případů kriminality hospodářského charakteru se později ujala nově zřízená Pohraniční stráž Sboru národní bezpečnosti. Důvodem pro zrušení Finanční stráže byla mimo jiné také její politická nespolehlivost⁴⁴. Většina jejích příslušníků v ní totiž sloužila ještě v dobách první republiky. Z původního počtu 5500 příslušníků Finanční stráže jich projevilo zájem o přechod k Pohraniční stráž Sboru národní bezpečnosti 3165 osob. Po prověrkách jich však nastoupilo jen 2150⁴⁵.

Dopravní agenda ve sledovaném období spadala do působnosti ministerstva dopravy. Bezpečnost silničního provozu v této době ještě nebyla považována za zvláštní úkol Sboru národní bezpečnosti. Ten samozřejmě mohl v oblasti pozemní dopravy a vůči řidičům zasahovat, ale činil tak pouze okrajově v rámci plnění úkolů v rámci všeobecného zajišťování veřejného pořádku. I v poválečném období byla oblast provozu na pozemních komunikacích upravena právními normami pocházejícími z předválečného období.⁴⁶

---

⁴³ Zákon č. 275/1948 Sb. Zákon, kterým se přenáší působnost finanční stráže v celním pohraničním pásmu na Sbor národní bezpečnosti.

⁴⁴ VANĚK, Pavel. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. ISBN 978-80-87211-08-3. S. 25.

⁴⁵ *Vojenské dějiny Československa. V. díl*. Praha 1989. s. 394. Cit. dle: PULEC, Martin. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu: Praha, 2006. S. 17

⁴⁶ KVAPILOVÁ, Iva. *Organizační vývoj SNB v 50. letech se zaměřením na jeho veřejněbezpečnostní složku*. In: *Sborník Archivu Ministerstva vnitra*, č. 2/2004, S. 14-15. [online], [cit. 13.3.2021]. Dostupné z: http://www.abscr.cz/data/pdf/sbornik/sbornik2-2004/organizacni_vyvojsnb.pdf

4 ÚLOHA SBORU NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI PŘI ODSUNU A OSÍDLOVÁNÍ POHRANIČÍ

Bezpečnostní situace ve dnech následujících po konci druhé světové války nebyla příznivá z důvodu přítomnosti zbytků nacistických ozbrojených jednotek, výskytu zbraní u stávajících obyvatel pohraničí i divokému působení různých českých ozbrojených skupin a členů revolučních gard. K uklidnění situace bohužel mnohdy nepřispívalo ani chování členů místních správních komisí a příslušníků Sboru národní bezpečnosti. I mezi těmito představiteli československé státní moci často docházelo k excesům a jednání mimo zákonné mantinely. S ohledem na složitost situace nebylo garantováno bezpečí pro osoby, které na daném území sice žili celý život, ale byli příslušníky národa, který rozpoutal události druhé světové války a stal se tak terčem kolektivní nenávisti po prohrané válce.⁴⁷

Jak jsem již avizoval v úvodu práce, tato kapitole bude kromě celkového právního rámce odsunu a osídlování spjata s událostmi v česko-bavorské pohraničí – konkrétně zejména na Tachovsku. Pro větší přehlednost jsem kapitolu rozčlenil na podkapitolu věnovanou způsobu zajištění bezpečnosti v pohraničních oblastech ve sledovaném období a na podkapitoly věnované odsunu, dosídlování a konkrétnímu případu Tachovska.

4.1 Způsob zajištění bezpečnosti v pohraničních oblastech

Mezi prvními byli do osvobozeného pohraničí vysláni mobilizovaní záložníci a na přelomu měsíců května a června také jednotky československé armády. Tyto jednotky nahradily ve funkci armády, které pohraniční oblasti osvobodily a celou škálu polovojenských skupin vzniklých na samém konci války. Po příchodu československé armády byly k 10. červnu 1945 rozpuštěny veškeré partyzánské skupiny. Jednotky mobilizovaných záložníků, které měly do té doby statut odloučených praporů, byly postaveny pod jednotné velení.^{48 49}

⁴⁷ ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005. ISBN 80-7204-419-2. S. 27

⁴⁸ PULEC, Martin. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu: Praha, 2006. S. 15.

Mezi květnem a červnem roku 1945 byl na základě usnesení vlády zformován Pohotovostní pluk 1 Národní bezpečnosti jako jednotka Sboru národní bezpečnosti určená speciálně pro službu v pohraničních oblastech. Na konci srpna 1945 byl dohodou ministerstev vnitra, národní obrany a financí vytvořen nový systém zabezpečení pohraničních oblastí. Součástí tohoto systému byla Finanční stráž, Pohotovostní pluk 1 Národní bezpečnosti, příhraniční stanice Sboru národní bezpečnosti, armáda a rychlé zálohy. Cílem Finanční stráže bylo zejména zajišťování chodu hraničních přechodů a výkon pochůzkové činnosti za účelem odhalování trestných činů hospodářské povahy.⁵⁰

Roty Pohotovostního pluku 1 Národní bezpečnosti byly rozmístěny po trase průběhu státní hranice od Tachova po severočeský Broumov⁵¹. Při pohledu na rozmístění jednotlivých rot je zřejmé jejich rozmístění především v oblastech s početným německým obyvatelstvem. Naopak na té části hranice s Bavorskem, kde tradičně převažovalo česky mluvící obyvatelstvo roty umístěny nebyly. Lze tedy předpokládat, že při rozmístování rot nebylo zamýšleno zajištění celé délky státní hranice a jednotky Pohotovostního pluku mohly být nasazeny spíše za účelem ochrany průmyslových objektů a jiného důležitého majetku v pohraničí. Rozmístění po celé délce státní hranice je naopak již zřetelné v případě přetransformovaných útvarů Sboru národní bezpečnosti 9600, které měly velitelství praporů také v Olomouci, Frýdku a Znojmě⁵².

V souvislosti s potřebou zajištění bezpečnosti při procesu odsunu německého obyvatelstva a osídlováním pohraničí nebyly jednotky Sboru národní bezpečnosti ani Pohotovostního pluku 1 Národní bezpečnosti schopny vykonávat strážní službu na státní hranici. V reakci na tento stav bylo rozhodnuto o vyčlenění sil, jejichž cílem

---

⁴⁹ Při zpracování této podkapitoly své práce jsem vycházel ze své diplomové práce *Obraz nepřítel na státní hranici v letech 1945 až 1989* obhájené v roce 2013 na Fakultě filozofické západočeské univerzity v Plzni. Jako zdroje informací uvádím zdroje původně použité. Jako zprostředkující zdroj informací pro stávající diplomovou práci však uvedu v seznamu použité literatury v závěru této práce také svou diplomovou práci původní.

⁵⁰ PULEC, Martin. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu: Praha, 2006. S. 15.

⁵¹ Roty PP1NB byly rozmístěny v těchto městech. Tachov, Cheb, Aš, Karlovy Vary, Jirkov, Ústí nad Labem, Jilové u Děčína, v osadě Na Tokáni, Varnsdorf, Liberec, Trutnov a Broumov. PULEC, Martin. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu: Praha, 2006. S. 15

⁵² VANĚK, Pavel. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. ISBN 978-80-87211-08-3. S. 23.

by byl pouze výkon strážní služby na hranici. V roce 1946 byl Pohotovostní pluk 1 Národní bezpečnosti pod tlakem z vládní úrovně zrušen. Došlo však ke zřízení pohraničních pluků Sboru národní bezpečnosti s krycím názvem 9600. Zřízeny byly celkem tři pohotovostní pluky - v Plzni, Liberci a Brně. Plzeňský pluk byl složen z praporů v Karlových Varech, Plzni a Českých Budějovicích. Tyto tři prapory velely pěti podřízeným rotám o třech až pěti četách. V rámci útvarů Sboru národní bezpečnosti 9600 fungovaly také jezdecké čety. Každý z praporů disponoval jednou takovou četou. Hlavním úkolem jezdeckých čet byla kromě výkonu strážní služby také činnost spojovací.⁵³

Po provedení odsunu a stabilizaci situace v pohraničí došlo ke stažení jednotek armády z pohraničního pásma. Ochrana hranice byla od té doby zajišťována pouze Finanční stráží a Pohraničními útvary Sboru národní bezpečnosti. Vojenské jednotky ovšem nebyly z plánů zajištění pohraničního území vyloučeny zcela a byly nadále připraveny k zásahu v případě potřeby.⁵⁴

Příslušníci ze stanic Sboru národní bezpečnosti se v pohraničních oblastech v roce 1946 věnovali také zjišťování informací souvisejících s tragickými událostmi konce druhé světové války, ke kterým patřily také takzvané pochody smrti. V průběhu pátrání po trasách pochodů a hromadných hrobech vyplnili příslušníci sboru 590 dotazníků distribuovaných prostřednictvím ministerstva vnitra, které byly doplněny o původní hlášení Sboru národní bezpečnosti a jsou do současnosti jedním ze základních pramenů informací o této tragické podkapitole dějin naší země.⁵⁵

4.2 Odsun

Fenoménem blízce souvisejícím s odsunem prováděným později na základě mezinárodního i československého práva byly takzvané divoké odsuny, tedy lokální vyhánění Němců za hranice země v období od května do srpna roku 1945. Tyto divoké odsuny byly prováděny jak různorodými českými ozbrojenými skupinami,

---

⁵³ PULEC, Martin. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu: Praha, 2006. S. 15-16.

⁵⁴ VANĚK, Pavel. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. ISBN 978-80-87211-08-3. S. 23.

⁵⁵ NENUTIL, Jirí. *Pochody smrti: český příspěvek k otevřené otázce*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity v Plzni, 2011. ISBN 978-80-261-0087-4. S. 56-57.

tak i uniformovanými bezpečnostními složkami. Mnoha těchto divokých vyhánění se účastnili také novoosídlenci. Tyto akty bezpráví činěné v pohraničí byly čím dál hlasitěji doprovázeny požadavky novoosídlenců na všeobecný odsun Němců.⁵⁶

Vládním usnesením z 15. června 1945 byla československá armáda pověřena zajistit úkol odsunu německých obyvatel z pohraničí jak po stránce technické, tak po stránce organizační. Tento úkol měla plnit ve spolupráci s orgány místní správy a služebnami Sboru národní bezpečnosti.⁵⁷

Extrémním případem násilností vůči Němcům v pohraničí byla například msta v Ústí nad Labem po výbuchu muničního skladu 31. července 1945. Exploze posloužila jako záminka pro hromadné vraždění Němců na několika místech dnešní krajské metropole. Podle ústeckého archiváře Vladimíra Kaisera měly živelné vraždění na svědomí revoluční gardy, československá armáda, částečně i sovětská armáda a také neznámí lidé, kteří do Ústí přijeli v ten den vlakem z Prahy. Jak Kaiser doplňuje: *„V podstatě jediným zástupcem zákonnosti se stala policie. 27. července, krátce před tou událostí vznikl na městském stadionu první pohotovostní pluk Sboru národní bezpečnosti a tihle policajti měli kasárna v Trmicích a ty to tady začali rychtovat a začali to rozhánět a dělat pořádek.“*⁵⁸

Při událostech v Ústí nad Labem tedy pohotovostní pluky národní bezpečnosti vstoupili do historie poválečného soužití Čechů a Němců jako kladní hrdinové. Bohužel nepřilíš pozitivně se zapsali do paměti mnoha obyvatel města Tachova – místních novoosídlenců, kteří do města přišli brzy po válce. Do mozaiky vnímání pohotovostních útvarů národní bezpečnosti připojují tedy také část anonymního dopisu občanů Tachova adresovaný Zemskému národnímu výboru v Praze, který referuje o bezprávném chování vůči Němcům internovaným v areálu bývalé tabákové fabriky a akcentuje také nízký věk a údajnou aroganci uniformovaných příslušníků: *„U nás v Tachově je posádkou NB -1, který vodí a hlídá internované Němce. Proti tomu nemá nikdo nic, když tito musí pracovati a mohou teď o třetí říši přemýšlet, ale hnusí se nám to že lidé, kteří je hlídají – jsou to tak nafoukaní výrostkové ale při tom tak duševně ubozí – že vězně bijí*

⁵⁶ ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005. ISBN 80-7204-419-2. S. 28

⁵⁷ Tamtéž. S. 94 - 95

*nejsurovějším způsobem, zuby vytloukají, do břich a hlavy kopají a lidé, kteří bydlí v blízkosti i v noci slyší toto vytí. Za to že při práci neb při ledabylém dozoru někdo uteče, jsou ostatní tak zbiti jak zvířata. Je to hnus že naši tito negramotní výrostkové si osobují tak stoprocentní gestapácké manýry, ale sami před tím k žádné práci nebyli, nebo šli totiž k tomuto útvaru aby nemuseli makat.*⁵⁹

Pisatelé se také u Zemského národního výboru domáhali odvolání pohotovostního útvaru s tím, že na zajištění bezpečnosti ve městě postačí běžný Sbor národní bezpečnosti. Zmiňují také deziluzi ze života v pohraničí a připojují svědectví o situacích, kdy jsou německým obyvatelům města pod záminkou hledání zbraní v obydlích kradeny boty a šaty. Doplněn je také postesek nad zhoršením situace v soužití Čechů s Němci po odchodu americké vojenské posádky z města⁶⁰. O pozitivním vztahu prvních českých dosídlenců k osvoboditelům regionu svědčí také mimořádně kladná slova doprovázející usnesení Místní správní komise v Tachově o udělení čestného občanství kapitánovi americké pěchoty Alfredu Hoveyeovi 13. listopadu 1945⁶¹.

Podle dobových svědectví i sekundárních zdrojů byl život německých obyvatel znepříjemňován řadou povinností a zákazů. Němci byli až na výjimky zbaveni občanství a museli nosit viditelné označení, nemohli vycházet po stanovené hodině, nakupovat mohli pouze v omezené době. S výjimkou dojíždění do práce Němci nesměli cestovat veřejnými dopravními prostředky a odevzdat museli dokonce i jízdní kola. Nemohli disponovat se svými peněžními vklady, navštěvovat kina, divadla, restaurace a další podniky. Všechny německé spolky byly rozpuštěny a zastaveno bylo vyučování v německém jazyce. Na mnoha místech byly také zakázány bohoslužby v němčině⁶². Život německých obyvatel tedy byl značně ztížen a jak státní moc, tak často i sami občané Československa dávali Němcům najevo, že jim obnovená republika nebude

---

⁵⁸ Rozhlasový pořad Masakr na mostě v Ústí nad Labem. Historie Plus. Český rozhlas. 18.7.2020. [online], [cit. 17.3.2021] Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/kdyz-pred-75-lety-vybuhl-v-usti-nad-labem-municni-sklad-lide-se-mstili-na-8252745>

⁵⁹ Anonymní dopis občanů města Tachova adresovaný Zemskému národnímu výboru v Praze s razítkem potvrzujícím doručení dopisu tomuto orgánu. Leden 1946. Archiv autora.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Upomínkový list vystavený Místní správní komisí v Tachově s informací o udělení čestného občanství v městě Tachově Alfredu D. Howeyeovi. 13. listopadu 1945. Archiv autora.

⁶² ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005. ISBN 80-7204-419-2. S. 28 - 29

nabízet příliš dobré podmínky pro kvalitní život. Nevraživost vůči všemu německému bohužel dopadala také na německé antifašisty a německy mluvící židovské obyvatele.

Osoby zbavené československého občanství podléhaly pracovní povinnosti podle prezidentského dekretu č. 71/1945 Sb., o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního občanství. Podle jeho § 2 pracovní povinnosti podléhali až na výjimky muži od 14. do 60. roku věku a ženy od 15. do 50. roku věku. Osoby s pracovní povinností přidělovaly na konkrétní práci konanou ve veřejném zájmu okresní národní výbory, případně okresní správní komise podle § 3 odst. 2 tohoto dekretu.⁶³

Na poli mezinárodního práva byla cesta k odsunu otevřena výsledkem Postupimské konference, která proběhla na přelomu července a srpna roku 1945 nedaleko Berlína za účasti vrcholných představitelů Sovětského svazu, Spojených států amerických a Velké Británie. V Postupimi byla stanovena budoucí podoba uspořádání Německa a zakotveny výsledky druhé světové války. Pro poválečné Československo ale bylo nejdůležitějším výstupem konference postavení odsunu části obyvatel republiky na mezinárodněprávní základ, který byl konkretizován rozhodnutími Spojenecké kontrolní rady. Postup československých orgánů při odsunu probíhajícím od ledna 1946 takto stanovené podmínky povětšinou respektoval. V rámci dohodnutého postupu bylo téměř 1,5 milionu československých Němců přesunuto do americké okupační zóny a více než 800 tisíc jich muselo najít nový domov v zóně sovětské⁶⁴.

Československá vláda si uvědomovala, že restrikce a povinnost odsunu dopadají také na německé antifašisty a proto ministerstvo vnitra ještě konce roku 1945 ve vyhláškách upozorňovalo na to, že se na tyto odpůrce nacistického režimu nemá vztahovat ztráta občanství ani odsun. Pro vymezení osob určených k odsunu byl zásadní ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního

---

⁶³ Blíže k tématu například: VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. S. 471

⁶⁴ KUKLÍK, Jan. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9. S. 16

občanství osob národnosti německé a maďarské. Konečná verze tohoto dekretu byla prezidentem Benešem podepsána až v závislosti na výsledku Postupimské konference.⁶⁵

I z dříve nastíněných důvodů se pro odchod ze země rozhodlo také mnoho z těch, kteří tak podle zákona učinit nemuseli. V prvních měsících odsunu, konkrétně 15. února 1946 přijala vláda usnesení, podle kterého bylo umožněno německých antifašistům vystěhování z Československa zvláštními transporty nebo i jednotlivě, a to s veškerým movitým majetkem. V únoru byla v Budapešti uzavřena dohoda o výměně obyvatelstva mezi Československem a Maďarskem, podle které se měli slovenští občané přesídlit z Maďarska na Slovensko a stejný počet maďarských občanů ze Slovenska do Maďarska. V červnu téhož roku byla podepsána obdobná dohoda týkající se výměny občanů Sovětského svazu u nás a naopak tamních obyvatel původem z tehdejšího Československa.⁶⁶

Hromadný organizovaný odsun byl prohlášen za ukončený 12. října 1947. V Československu tehdy žilo 190 tisíc osob německé národnosti. Jistě to není malé množství, ale při srovnání výsledkem sčítání lidu v roce 1930, ve kterém bylo na území republiky zjištěno 3 318 445 Němců je zřejmé, jak zásadní událost se z pohledu národnostního složení naší země v prvních letech po válce odehrála. Zároveň je třeba podotknout, že na Němce na území našeho státu bylo často nadále nahlíženo jako na státně nespolehlivé. Postupně se ale jejich podmínky i právní postavení znormalizovalo a stali se plnoprávními občany země⁶⁷.

4.3 Osídlování

Již od počátku května 1945 začalo probíhat živelné a spontánní osídlování pohraničí. Tato první fáze nebyla nijak centrálně řízena a odehrávala se na principu svobodného rozhodnutí jednotlivců i celých rodin. Po vládních výzvách odešlo v prvních čtyřech měsících po ukončení války do pohraničí přibližně 200 000 lidí z vnitrozemských oblastí republiky. Vedle vládních výzev zaznívala řada prohlášení

---

⁶⁵ KUKLÍK, Jan. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9. S. 16

⁶⁶ Kolektiv autorů. *Dějiny Komunistické strany Československa v datech*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1984. S. 485 a 494-495

⁶⁷ KUKLÍK, Jan. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9. S. 73.

nabádajících k osídlení z místní a okresní úrovně národních výborů a správních komisí. Nezřídka byly konány ve vnitrozemských okresech různé informační schůze a přednášky za účelem získání nových osídlenců.⁶⁸

První pokus o koordinaci osídlování provádělo ministerstvo zemědělství a Zemské národní výbory v Praze a Brně, při kterých byly zřízeny zvláštní referáty pro osídlení. Ke zřízení osídlovacích referátů docházelo také při okresních národních výborech, což umožnil výnos ministerstva vnitra s platností k 8. červnu 1945. Také ministerstvo vnitřního obchodu požadovalo zřídit osídlovací referáty pro živnostenské věci a výraznou roli v počátcích procesu osídlování hrála Ústřední rada odborů v Praze⁶⁹. Velkou roli v celé šíři aspektů problematiky národnostní otázky sehrály národní výbory, které nejen zajišťovaly osídlování pohraničí, ale například i organizovaly odsun a vydávaly osvědčení o národní a státní spolehlivosti osob⁷⁰.

Zejména zajištění chodu hospodářství v rozsáhlých pohraničních oblastech bylo také významnou politickou otázkou. Již v létě 1945 byl tedy vytvořen Ústřední koordinační výbor Národní fronty pro otázky osídlení. Ten předem projednával veškeré návrhy dekretů prezidenta republiky, zákonů a vládních nařízení, která se týkala osídlování pohraničí. Hlavní roli v tomto výboru zaujali zástupci komunistické strany. Osídlovací výbor byl ustaven i na půdě Prozatímního národního shromáždění. V čele tohoto výboru stál národní socialista Alois Neuman. Základní právní předpoklad pro osídlení znamenal schválení prezidentského dekretu č. 5/1945 z 19. ledna 1945, který vytvořil institut takzvané národní správy.⁷¹

V praxi se jako problém ukázala absence orgánu, který by na centrální úrovni koordinoval a řídil veškeré aspekty procesu osídlování. Již 23. května 1945 tak vláda rozhodla zřídit komisi složenou z ministrů vnitra, zahraničních věcí a národní obrany, jejímž cílem byla příprava vystěhování Němců a Maďarů a zpracování návrhu na zřízení zvláštního úřadu, který by koordinoval jak vystěhování, tak i kolonizaci vyliďněného území. A již 17. července 1945 byl vydán dekret prezidenta republiky

⁶⁸ ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005. ISBN 80-7204-419-2. S. 93.

⁶⁹Tamtéž. S. 93 – 94.

⁷⁰ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. S. 399.

⁷¹ ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005. ISBN 80-7204-419-2. S. 94

č. 27/1945 Sb., o jednotném řízení vnitřního osídlení. Tímto dekretem byl zřízen Osídlovací úřad v Praze a v Bratislavě. Osídlovací úřady byly při výkonu své působnosti řízeny Ústřední komisí pro vnitřní osídlení, tvořenou mimo jiné zástupci řady ministerstev. Této komisi předsedal ministr vnitra Václav Nosek.⁷²

Vedle dekretu č. 27/1945 Sb. otázku osídlování upravoval například statut Osídlovacího úřadu, který byl vyhlášen ministerstvem vnitra vyhláškou č. 72/1945 Sb., ze dne 24. září 1945. Pro další vývoj byl významný také dekret prezidenta republiky ze dne 25. října 1945 č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. Podle tohoto dekretu byl bez náhrady konfiskován movitý i nemovitý nezemědělský majetek Němců, Maďarů a takvaných zrádců národa. Vyňata z konfiskace byla pouze ta část movitého majetku, kterou vlastníci a jejich rodiny nezbytně potřebovali k uspokojení životních potřeb či výkonu zaměstnání. Správou konfiskovaného majetku byly pověřeny fondy národní obnovy a takto získaný majetek byl za úplatu přidělován právníkům a fyzickým osobám. Finanční prostředky získané prodejem konfiskovaného majetku byly zdrojem státního rozpočtu. Právo prohlásit majetek německých obyvatel ze majetku státu Československu umožňovaly mezinárodní dohody přijaté na konferencích IARA.⁷³

Společnost nově vznikající na osídlovaných územích byla velice různorodá. Vedle Němců, starousedlíků a kolonizátorů z Čech sem přicházeli také Romové, volynští Češi a nově příchozí z nejrůznějších kulturních kontextů. Nejzvláštnější složení bylo typické zejména pro odlehlé oblasti, které odmítali osídlovat vnitrozemští Češi. Specifická situace panovala v případě Slováků, kteří se často setkávali s podezřívavostí a podle dobových pramenů jim byly vyčítány hospodské bitky, nízká pracovní morálka a někdy také nízký odpor vůči Němcům.⁷⁴

Konflikty a nedorozumění bylo provázáno také usídlování reemigrantů z původně německých oblastí, například ze Slezska. Také bezpečnostní orgány vnímaly jako potenciálně rizikovou skutečnost, že většina těchto reemigrantů hovořila bezvadně německy, a tak logicky navazovala vztahy se starousedlými Němci. I na úrovni

⁷² ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005. ISBN 80-7204-419-2. S. 95

⁷³ Tamtéž. S. 96 - 97

⁷⁴ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. ISBN 978-80-904421-3-9. S. 59

komunistické strany tak zaznívaly obavy o spolehlivost těchto dosídlenců a také nářky na riziko vzniku takzvané nové páté kolony. Poklidnému soužití a dobré bezpečnostní situaci v pohraničí nepřispívala také přítomnost reemigrantů z Rumunska, Bulharska či Maďarska, a to i kvůli tomu, že mnohdy vůbec neznali český jazyk.⁷⁵

Nešvarem souvisejícím s dosídlováním bylo i takzvané zlatokopectví. Tedy nepoctivá snaha zmocnit se movitého majetku původně vlastněného Němci a tento odvézt pryč do vnitrozemí. Do pohraničí tak často přicházeli lidé, kteří se zde nechtěli usadit, ani se stát legální cestou správci státního majetku, ale pouze si vytipovat nemovitost, kterou zanedlouho opouštěli takzvaně s plným nákladákem. Mnoho skutečných zájemců o dosídlení pohraničních obcí pak již naopak přebíralo domy zcela prázdné, bez jakéhokoli vybavení. Ačkoli se v dobových pramenech tyto krádeže státního majetku mnohdy připisovaly reemigrantům a cizincům, jako největší skupina zlatokopů a dalších kriminálních živlů byly v rozličných zprávách a šetřeních označeni zejména Češi z vnitrozemí.⁷⁶

Jak uvádí Spurný: *„Prostředí někdejších Sudet tvořilo od května 1945 téměř ideální podhoubí pro kriminální činy jakéhokoli druhu. Násilnosti páchané na Němcích podporovaly další trvání válečné atmosféry, v níž zabití nebo okradení nepřítele není vnímáno jako něco politováníhodného či odsouzeníhodného. Konsolidaci a nastolení alespoň minimální právní jistoty bránila také existence velkého počtu paralelních bezpečnostních a správních orgánů, od revolučních gard a různých polovojenských jednotek přes jednotky sovětské a americké armády až po postupně vznikající národní výbory, sbory SNB nebo osídlovací komise. Pocit nejistoty a trvalého, často dost nemilosrdného zápasu, v němž si má každý urvat co nejvíc, trval měsíce, mnohdy i roky.“*⁷⁷

I z těchto důvodů byla přirozenou reakcí bezpečnostního aparátu a Sboru národní bezpečnosti snaha ochránit majetek státu před živelným rozkrádáním. Logickým opatřením tak bylo střežení bývalé hranice mezi říšskou župou Sudety

⁷⁵ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. ISBN 978-80-904421-3-9. S. 60

⁷⁶ Tamtéž. S. 60-61

⁷⁷ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. ISBN 978-80-904421-3-9. S. 60

a protektorátem. Prováděny byly také kontroly ve vlacích a razie ve větších městech pohraničí. Personálně slabé bezpečnostní složky však nebyly schopny zcela zamezit nekontrolovatelným přesunům majetku velkého rozsahu a na řadě míst se ještě ani v roce 1947 nedařilo zajistit budovy proti krádežím, které často hraničily s úplnou demolicí. Popsány byly také kuriózní případy, kdy byly rozebrány a převezeny celé domy.⁷⁸

Kromě násilných trestných činů a výše popsaných krádeží majetku zlatokopy, byly bezpečnostní složky v pohraničí ve sledovaném období zaměstnávány také drobnou majetkovou trestnou činností. Jednalo se například o šmelinu, která se v období poválečného nedostatku složitě odlišovala od zajišťování nezbytných životních potřeb. Navzdory složité situaci, která přímo vybízela k rozvoji kriminality však jistě nelze říct, že by čerstvě dosílené pohraničí bylo rozvráceným územím, na kterém nebylo vymáháno dodržování práva. Mnoho lidí zde skutečně našlo důstojné uspokojení svých životních potřeb a bezpečný domov pro život svých rodin. Velkou měrou k postupné stabilizaci a vytvoření podmínek pro pokojné soužití jistě přispěl právě také Sbor národní bezpečnosti jakožto tehdejší bezpečnostní složka státu⁷⁹.

4.4 Situace v pohraničí – případ Tachovsko

Pro Tachov skončila druhá světová válka 2. května 1945 osvobozením americkou armádou. Už druhého dne ve městě zasedl Revoluční národní výbor jako první český úřad od zaboru pohraničí v roce 1938. O živelnosti zajištění bezpečnostní situace v pohraničních oblastech svědčí fakt, že oporou pro tento český správní orgán bylo asi 30 slovenských vojáků, kteří byli osvobozeni z koncentračního tábora, kam se dostali po porážce Slovenského národního povstání. Právě tito muži byli spolu s vojáky americké armády garanty bezpečnosti pro nepřiliš početné české osazenstvo města obývaného téměř výlučně Němci⁸⁰.

Život Němců v raném poválečném období byl poznamenán pracovní povinností a životem z potravinových přidělů. Češi je většinou nenáviděli a americká vojenská

⁷⁸ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. ISBN 978-80-904421-3-9. S. 61

⁷⁹ Tamtéž S. 61

⁸⁰ ČADEK, Štěpán. *Tachov v letech 1115-2015*. V Domažlicích: Pro město Tachov vydal Zdeněk Procházka, Nakladatelství Českého lesa, 2015. ISBN 978-80-87316-53-5. S. 110

správa tak z pohledu dosavadních obyvatel města byla vítaným garantem bezpečnosti, či alespoň ochranou proti naprostému bezpráví.⁸¹ Velmi emotivní jsou tak svědectví tachovských Němců na toto období plné bezprávného odebrání majetku a bezprostředního ohrožení života.

Za všechny uvedu vzpomínku tachovského rodáka Gernota Schnabla, který žil před odsunem v bytovém domě v dnešní Kollárově ulici: *„Každou chvíli přišel nějaký Čech a něco nám sebral. Jeden třeba přijel s koňmi a sebral matčin nový nábytek, aniž by se dříve ohlásil. Prostě přišli dva muži a na vozík naložili nábytek. Matka ale říkala, že to byl slušný člověk, protože nám výměnou přivezl jeho nábytek starý. Ten dokonce vynesli do schodů nahoru. Můj otec měl motorku. Byl to Wanderer 1200 cm³ a stál na půdě. Když šel otec do války, sundal řetěz a dal jej do plechovky s petrolejem, která stála na schodech. Přišli dva Češi a chtěli si motorku vzít. Objevili se s nabitou pistolí a už ji nesli po schodech dolů. Když jsem slyšel, že si ji chtějí vzít, hned jsem sebral plechovku s řetězem a hodil ji na ulici do kráteru po bombě, kam dospěli házeli odpad. Muži snesli motorku a zjistili, že stejně nemůžou jet, protože nemají řetěz. Tak šli znovu s plně nabitou pistolí k matce, kde je řetěz. Matka řekla, že na schodech, jenže tam už nic nebylo. Až do matčiny smrti jsem jí nepověděl, kam řetěz přišel, a ani to, že jsem za to mohl já. Cítil jsem, jak strašlivě se bála. Jindy mě zase na ulici zastavili tři o něco starší čeští kluci, zase měli pistoli. Musel jsem dát ruce za hlavu a oni mi z kapsy sebrali můj kapesní nožik. Nemohli jsme se bránit, to byla opravdu velmi špatná doba.“*⁸²

Prvním americkým velitelem města byl kapitán William D. Darymple, který velel jednotkám které Tachov obsadili, či – z pohledu dnešních obyvatel města – osvobodili. Ve funkci starosty města byl na dočasnou dobu potvrzen dosavadní místostarosta, Němec Franz Spotka. Místní obyvatelstvo dostalo pokyn nevycházet mezi 17. a 7. hodinou, odevzdat zbraně a vyvěsit na domě bílý prapor. 26. května pak byla obyvatelům doručena vyhláška podepsaná americkým velitelem a německým

⁸¹ ČADEK, Štěpán. *Tachov v letech 1115-2015*. V Domažlicích: Pro město Tachov vydal Zdeněk Procházka, Nakladatelství Českého lesa, 2015. ISBN 978-80-87316-53-5. S. 109

⁸² Strach z Čechů. *Vzpomínka Gernota Schnabla (*1937)*. Paměť národa [online], [cit. 24.2.2021] Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/schnabl-gernot-1937>

starostou, která informovala o obnovení Československa v jeho hranicích z 31. prosince 1937 a obnovení platnosti předválečných zákonů.⁸³

Ke dni 1. června v Tachově vznikla místní správní komise. Jednalo se o typ úřadu zřizovaný v německých územích, kde nebylo dost Čechů pro obsazení úřadu. V obvyklý Místní národní výbor byla komise proměněna až 1. července 1946. Až do listopadu byla ve městě přítomna americká vojenská posádka. Američané město definitivně opustili 22. listopadu 1945 ve stejné době jako opouštěli celou oblast západních Čech. Město si na své osvoboditele a prvotní garanty bezpečnosti vzpomnělo ještě 3. května 1946, kdy byl odhalen pomník osvobození města.⁸⁴

Odsun Němců z okresu Tachov probíhal 10. března až 10. října. V průběhu tohoto období bylo z okresu vypraveno 27 vlakových transportů a celkem bylo z okresu odsunuto 20 914 obyvatel. Před začátkem odsunu v Tachově žilo 6 314 německých obyvatel. Odsun se netýkal takzvaných antifašistů, těhotných žen a manželů, manželek a dětí ze smíšených rodin. Značná část Němců vyňatých z povinného odsunu však Československo opustila dobrovolně a často se tak stalo až po únoru 1948. Němcům, kteří se rozhodli zůstat bylo uděleno československé občanství až v roce 1950. Přímo v Tachově se jednalo o něco málo přes 200 osob. Mezi březnem až prosincem 1947 do Tachova začaly přijíždět rodiny zahraničních novoosídlenců. Jednalo se nejprve o rodiny z Ukrajiny, následně o rodiny z Rumunska. Do Tachova a na Tachovsko přišlo asi 350 rodin krajanů. V součtu se jednalo o 1 015 osob.⁸⁵

---

⁸³ ČADEK, Štěpán. *Tachov v letech 1115-2015*. V Domažlicích: Pro město Tachov vydal Zdeněk Procházka, Nakladatelství Českého lesa, 2015. ISBN 978-80-87316-53-5. S. 110

⁸⁴ Tamtéž. S. 110

⁸⁵ Tamtéž. S. 112 a 114

5 ZÁKON Č. 149/1947 SB. O NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI

Již v programu Gottwaldovy vlády z roku 1946 je vytyčeno, že: „*Vláda se bude také zvláště zabývatí organizací národní bezpečnosti. Sbor národní bezpečnosti v lidové republice je povolán, aby hájil zájmy lidu, národa a Republiky před všemi vnitřními nepřáteli, aby stál na stráži lidových práv a svobod proti reakci a zbytkům fašismu, aby chránil bezpečnost osoby a bezpečnost národního a soukromého majetku a bděl, aby se každý poctivý občan Republiky mohl v klidu a bez obav věnovati své práci a svému povolání.*“⁸⁶

Tento základní ideový pohled na úlohu Sboru národní bezpečnosti je rozvinut v následujícím odstavci konkrétním úkolem vytvoření zákona. „*V souvislosti s reorganizací veřejné správy bude vydán zvláštní zákon o Sboru národní bezpečnosti jakožto organizaci jednotné, podléhající ve všech složkách jednotnému velení.*“⁸⁷ Právě tímto zákonem se stal zákon č. 149/1947 Sb., zákon o národní bezpečnosti, který byl přijat Národním shromážděním dne 11. července roku 1947. Zákon sestával z celkem šesti oddílů a třiceti devíti paragrafů.

Jak je uvedeno v důvodové zprávě vládního návrhu osnovy zákona o národní bezpečnosti ze dne 21. ledna 1947, cílem zákona bylo postavení správy národní bezpečnosti i jejích výkonných orgánů na jednotný základ a odstranění dosavadní roztržičnosti výkonných bezpečnostních orgánů. Přímou zmiňován je v důvodové zprávě také odlišný stav na Slovensku, kde již byla v tomto směru reorganizace zahájena legislativní cestou – zejména nařízením č. 6/1945 Sb. n. SNR, o rozpuštění četnických a policejních organizací a formací a nařízením č. 7/1945 Sb. n. SNR, o organizaci bezpečnostní služby. V případě českých zemí je pak přiznáno, že tato opatření prozatím probíhala pouze cestou faktickou ale nikoli cestou legislativní.⁸⁸

Správními orgány národní bezpečnosti byly podle § 2 odst. 1 okresní národní výbory, místní národní výbory, vykonávající pravomoc okresních národních výborů, zemské národní výbory, ministerstvo vnitra a na Slovensku pověřenectvo vnitra. Těmto správním úřadům národní bezpečnosti podle § 1 odst. 1 náležel úkol: „*chránit*

⁸⁶ *Budovatelský program Gottwaldovy vlády*. Praha: Orbis, 1946. S. 49

⁸⁷ Tamtéž. S. 49

⁸⁸ Vládní návrh osnovy zákona o národní bezpečnosti ze dne 21. 1. 1947. Archiv bezpečnostních složek. S. 13

veřejnou bezpečnost, zejména ústavní zřízení, lidová práva a svobody, zaručené ústavou, jakož i bezpečnost osoby a bezpečnost veřejného i soukromého majetku, a bdít nad veřejným pořádkem a veřejnou mravností, tak aby každý občan mohl žít v klidu a bez obav“. Odst. 2 téhož ustanovení pro bližší vymezení úkolů odkazuje na vládní nařízení.

Úřadovny národní bezpečnosti příslušných národních výborů byly podle § 4 odst. 2 zřizovány v obcích, v nichž místní národní výbor vykonával působnost okresního národního výboru. Zákon umožňoval se souhlasem ministerstva vnitra též zřízení pobočných úřadoven národní bezpečnosti tam, kde to bylo účelné pro usnadnění styku s obyvatelstvem. Všem těmto úřadovnám přidělovalo podle odst. 3 potřebné zaměstnance ministerstvo vnitra ze stavu zaměstnanců státní služby národní bezpečnosti.

Třetí oddíl zákona sestávající z §§ 5 až 29 nahradil podle důvodové zprávy dosavadní předpisy zákona o četnictvu. Jednalo se zejména o zákon č. 299/1920 Sb., zákon o četnictvu ve znění zákona č. 28/1928 Sb., jímž se doplňují a mění zákony o četnictvu a sborech stráže bezpečnosti. Nový zákon z roku 1947 ale již zároveň byl plně přizpůsoben nové koncepci Sboru národní bezpečnosti⁸⁹.

Samotný Sbor národní bezpečnosti byl zřízen podle § 5 tohoto zákona jako výkonný orgán správních úřadů národní bezpečnosti. Úkol Sboru byl podle § 5 odst. 1 následující: „...*chrániti na celém území Československé republiky v rámci právních předpisů a podle příkazů správních úřadů národní bezpečnosti veřejné zájmy, jež náleží do tohoto oboru (§1). K úkolům Sboru náleží tudíž zejména: služba bezpečnostní a pořádková; střežení státních hranic; boj proti zločinnosti; výkonná služba k zajištění Československé republiky před útoky na její svrchovanost, samostatnost, celistvost a demokraticko-republikánskou státní formu, bezpečnost a obranu, dále k zajištění osobní bezpečnosti ústavních činitelů; šetření o trestných činech soudních (úkony přípravného řízení podle trestních řádů).*“ V odstavci 4 téhož paragrafu bylo stanoveno, že náklady spojené se zřízením a udržováním Sboru se hradí z prostředků státu.

---

⁸⁹ Vládní návrh osnovy zákona o národní bezpečnosti ze dne 21. 1. 1947. Archiv bezpečnostních složek. S. 14

V § 6 bylo stanoveno personální složení Sboru národní bezpečnosti. Tvořili jej přijatí účastníci národního boje za osvobození, příslušníci bývalého četnictva, bývalého sboru uniformované státní policie, kriminální služby a bývalé obecní policie, zaměstnanci přidělení pro vykonávání služby kriminální nebo státně bezpečnostní a z ostatních osob nově přijaté do bezpečnostního sboru po 5. květnu 1945. Součástí Sboru se stal také sbor Národní bezpečnost' vytvořený na Slovensku.

Podstatný organizační rys Sboru zakotvil § 7, který uvádí, že Sbor je organizován vojensky a jeho členové podléhají vojenským soudům a vojenským trestním zákonům a platí pro ně vojenský služební řád. Důvodová zpráva doplňovala, že předpisy o vojenské organizaci Sboru jsou převzaty z §§ 12, 21 a 23 zákona o četnictvu⁹⁰. Zároveň bylo v odst. 2 stanoveno, že služební čas strávený ve Sboru se započítává jeho členům do služební povinnosti ve vojsku a jeho členové jsou po dobu své činné služby zproštěni služby vojenské.

Ačkoli byla na základě požadavků demokratických stran ve Sboru národní bezpečnosti znemožněna existence osvětové a politické výchovy, zákon v § 7 odst. 3 stanovuje, že členové Sboru budou při základním školení ve výcvikových střediscích podrobeni též mravně-polické a osvětové výchově. Oproti vládnímu návrhu osnovy zákona z 24. ledna 1947 tedy došlo k úpravě, protože tento počítal s formulací: „Členové Sboru budou podrobeni mravně-polické a osvětové výchově“⁹¹ Tato příprava se tedy ve výsledném znění zákona zredukovala pouze na fázi základní přípravy na službu a neměla trvale prostoupit do výkonu služby a stát se její nedílnou součástí.

O tom, že byli zákonodárci při procesu tvorby zákona a jeho schvalování podrobeni vnějšímu tlaku a značné politizaci celé věci svědčí například dopis Závodní odborové skupiny Revolučního odborového hnutí Jihočeských papíren z 6. května 1947 adresovaný bezpečnostní komisi parlamentu, který se ostře vymezuje vůči snaze demokratických zákonodárců o odstranění takzvané osvěty ze Sboru. Odboráři v dopise požadují aby osvěta byla v SNB zachována v nezměněném měřítku jako záruka toho, že Sboru nebude nikdy zneužito proti pracujícím lidu. V podobném duchu byl napsán také dopis odborové organizace a zaměstnanecké rady Sboru národní bezpečnosti

---

⁹⁰ Vládní návrh osnovy zákona o národní bezpečnosti ze dne 21. 1. 1947. Archiv bezpečnostních složek. S. 15

okresu Mladá Boleslav, kde se doslova uvádí: „*Chceme proto zavčas při objektivním uvážení všech okolností upozorniti veškerou rozhodností, aby tak jako v armádě a v plném zachování Košického vládního programu a budovatelského programu Gottwaldovy vlády, bylo pamatováno na pečlivé uzákonění mravně politické a osvětové výchovy ve SNB. Jinak vytvářely by se znovu ony škodlivé předpoklady mravně politické neuvědomělosti v řadách příslušníků SNB, se všemi jejími důsledky.*“⁹²

Právě znemožnění existence osvětové a politické výchovy v rámci Sboru národní bezpečnosti v její původní podobě je považováno za důsledek tlaku demokratů na snížení vlivu komunistů na Sbor. Prostřednictvím osvětové služby byla totiž prováděna systematická ideologická příprava příslušníků Sboru již od září roku 1945. S ohledem na skutečnost, že hned v březnu 1948 bylo rozhodnuto o opětovném obnovení osvětových důstojníků při zemských, oblastních i okresních velitelstvích Sboru je zřejmé, že se jednalo alespoň o částečný úspěch demokratů a nepříjemný ústupek ze strany komunistů, kteří ihned po převzetí moci ve státě nevrátili celou věc do původního stavu.⁹³

V otázce organizace Sboru zákon v § 8 stanovoval, že Sbor je jednotný a podléhá ve všech svých složkách jednotnému velení. V jeho čele stál hlavní velitel s povinností pečovat o udržení vojenského pořádku a kázně a o výcvik a vyučování členů Sboru. V odst. 2 zákon určil, že hlavního velitele i jeho zástupce jmenuje a odvolává prezident republiky na návrh vlády a ve vztahu k dvounárodnostnímu složení republiky byla v zákoně zakotvena zásada, že pokud je hlavním velitelem Čech, bude jeho zástupcem Slovák a naopak. V obvodu působnosti zemských národních výborů a na Slovensku pověřenectva vnitra stáli v čele Sboru zemští velitelé, které jmenovala a odvolávala vláda na návrh ministra vnitra.

Ve čtvrtém odstavci § 8 bylo stanoveno složení Sboru. Ten sestával ze tří samostatných složek – pořádkové složky, kriminální složky a státněbezpečnostní složky. Pořádková složka byla školena a cvičena zejména pro výkon bezpečnostní

---

⁹¹ Vládní návrh osnovy zákona o národní bezpečnosti ze dne 21. 1. 1947. Archiv bezpečnostních složek. S. 4

⁹² Rezoluce zaměstnanců NB Mladá Boleslav a ZOS-ROH Větrní z května 1947 proti pokusům reakce zrušit v zákonu o národní bezpečnosti mravně-politickou, osvětovou a výchovnou v SNB. Archiv bezpečnostních složek. S. 3 a 6

a pořádkové služby, kriminální složka pro stíhání trestných činů nenamířených proti státu a státněbezpečnostní složka pro stíhání trestných činů namířených proti státu. Zákodárce pak v tomtéž odstavci - z dnešního pohledu a se znalostí budoucího vývoje až naivně - stanovil, že: „Zmenší-li se rozsah úkolů státněbezpečnostní složky, sloučí ji vláda nařízením se složkou kriminální.“

Ke Sboru národní bezpečnosti bylo § 9 přiřčleněno bezpečnostní letectvo. Jeho vnitřní organizace a vztah ke Sboru byla zákodárce odkázána na budoucí úpravu směrnicemi ministra vnitra v dohodě s ministrem národní obrany. § 10 pak mimo jiné stanovil možnost zřídít uvnitř složek Sboru útvary k plnění zvláštních úkolů a zároveň doplnil, že o důležitých otázkách organizace Sboru, které měly význam pro obranu státu, měl ministr vnitra rozhodovat vždy v dohodě s ministrem národní obrany.

Zákon počítal s dalšími budoucími normami a do doby jejich přijetí odkazoval na normy doposud platné pro bezpečnostní složky státu. Bylo tomu tak například v § 11, kde v otázce stálého ubytování členů Sboru bylo odkázáno na budoucí zvláštní předpisy a zároveň uvedeno, že do doby jejich přijetí budou přiměřeně používány dosavadní předpisy o četnictvu.

Ve věcech zabezpečení účasti Sboru na obraně státu a tedy jeho vztahu k armádě zákon v § 12 ministerstvu vnitra uložil zabezpečit vše, čím může Sbor přispět k odvrácení vnějšího nebezpečí pro stát. Za tímto účelem byl ke Sboru přidělen vyšší důstojník československého vojska určený ministerstvem národní obrany. V zájmu zajištění výcviku členů Sboru v polní službě bezpečnostní a součinnosti s vojenskými velitelstvími § 13 určil, že členové Sboru budou povoláváni ministerstvem národní obrany v určitých lhůtách k vojenským cvičením a v § 14 bylo stanoveno, že za stavu branné pohotovosti přechází po dohodě mezi ministerstvy vnitra a národní obrany část členů Sboru pod přímé velení vojska. Také tyto předpisy o zabezpečení účasti Sboru na obraně státu byly přejaty ze zákona o četnictvu, konkrétně z §§ 4 až 6 tohoto zákona.⁹⁴

---

⁹³ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1953: (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2007. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 978-80-86621-27-2. S. 23-24.

⁹⁴ Vládní návrh osnovy zákona o národní bezpečnosti ze dne 21. 1. 1947. Archiv bezpečnostních složek. S. 15

Otázku podřízenosti Sboru zákon řešil v § 15 a následujících. Podle § 15 byl Sbor ve věcech výkonu své služby podřízen svému představenému úřadu a nadřízeným správním úřadům národní bezpečnosti. Ve věcech výcviku, vyučování, kázně a kontroly služby a ve věcech správních, hospodářských a účetních byl Sbor podřízen svým velitelům a v poslední instanci pak ministerstvu vnitra. Určitou pojistkou bylo, že případné použití útvarů se zvláštním určením k plnění jiných úkolů než pro které byly zřízeny, bylo přípustné pouze se souhlasem vlády.

Podle § 17 byly soudy a úřady veřejné žaloby v trestním řízení oprávněny požadovat služby Sboru přímo. V ostatních oborech působnosti se však soudy a ostatní civilní a vojenské úřady směly dožadovat činnosti Sboru jen prostřednictvím správních úřadů národní bezpečnosti. V souladu s § 18 byli členové sboru bezpodmínečně povinni vykonat dané příkazy a od jejich vykonání mohli ve výjimečných případech upustit pouze pokud by se zjevně přičily povinnostem plynoucím z přísahy nebo pokud by bylo nařízeno vykonání činu zapovězeného trestním zákonem.

Postavení člena Sboru upravuje § 19, který mu stanovuje práva civilní stráže a v případě konání služby i práva stráže vojenské. V témže ustanovení jsou upraveny okolnosti oprávněného užití zbraně. Tu může člen Sboru užít v případě nutné obrany proti násilnému útoku vůči jeho osobě nebo útoku ohrožujícím život jiné osoby, proti nebezpečnému zločinci, který se na výzvu nevzdal nebo odmítl opustit svůj úkryt, dále pokud nelze překonat odpor způsobující maření služebního výkonu, k odvrácení útoku na střežený objekt a v celním pohraničním pásmu ve stanovených případech proti osobě, která se nezastaví a nemohla být jinak zdražena. Ve specifických případech letecké služby a bezpečnostní služby na hraničních vodách, k přinucení letadla nebo plavidla k přistání.

Výslovně upraveno bylo užití zbraně členy Sboru při shluknutích a sroceních, kde § 19 odst. 2 i pro Sbor národní bezpečnosti odkazoval na předpisy příslušné pro vojsko. Odst. 3 téhož ustanovení určoval, aby člen Sboru v případě zákroku proti jakékoli osobě užil slov „Jménem zákona“. V takovém případě byl jeho výzvy povinen uposlechnout každý, včetně osob vojenských.

Postup při žádosti člena Sboru národní bezpečnosti o součinnost byl upraven v § 20. Ten členům Sboru dával právo při výkonu svých služebních povinností právo

žádat součinnost každého orgánu veřejné služby, ať už se jednalo o úřady civilní, jiné strážní sbory, místní národní výbory nebo velitelství vojenských úřadů.

Mužstvo Sboru bylo podle § 21 doplňováno přijímáním dobrovolně se hlásících uchazečů. Tito byli přijímáni nejprve takzvaně na zkoušku. Členem Sboru se mohl stát pouze ten, kdo byl alespoň pět let československým státním občanem české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti a byl státně a národně spolehlivý a mravně bezúhonný, svéprávný a duševně způsobilý, bylo mu více než 21 let a zároveň méně než 30 let a byl svobodný nebo bezdětný vdovec. V důvodové zprávě k zákonu je opět deklarováno převzetí příslušných ustanovení ze zákona o četnictvu. Toto však nebylo zcela přesné, protože například horní věková hranice byla v novém zákoně o pět let nižší, když podle § 17 zákona č. 299/1920 Sb., o četnictvu se četníkem mohla stát osoba, která ještě nedosáhla 35. roku věku.

Dále zákon v § 21 stanovoval jako podmínku tělesnou způsobilost a přiměřenou výšku, absolvování vojenského výcviku a vzdělání na měšťanské škole. Do Sboru směly být přijímány i ženy, pro které z pochopitelných důvodů neplatil požadavek absolvování vojenského výcviku. Odst. 5 téhož ustanovení umožňoval doplnit Sbor po dohodě ministerstev vnitra a národní obrany také vojenskými osobami, které výše uvedeným požadavkům zcela nevyhovovaly. Zde se však jednalo pouze o uspokojení případné dočasné potřeby, zákon jako příklad přímo zmiňoval eventualitu mobilizace.

Z dnešního pohledu se jako kritická jeví absence požadavku na nečlenství v politické straně. Avšak právě předválečná nestrannost a politická neangažovanost byla bezpečnostním složkám vytýkána již v Košickém vládním programu a možná i proto v zákoně tento požadavek na členy Sboru zakotven nebyl. Pozornost z dnešního pohledu poutá také požadavek na nízký věk přijímaných členů Sboru a jejich rodinný stav.

Doplňování důstojnictva Sboru upravoval § 22, ve kterém bylo stanoveno, že se novým důstojníkem Sboru může stát osoba jmenovaná z řad gážistů Sboru, uchazeč s hodností důstojníka v záloze, vyhovující všeobecným podmínkám pro přijetí za člena Sboru a v neposlední řadě byl umožněn také přestup důstojníků vojska z povolání v hodnosti nejvýše kapitána do důstojnictva Sboru.

Takzvaná služba na zkoušku zmíněná již v § 21 byla blíže specifikována v § 23. Její délka byla stanovena na dva roky a během doby jejího trvání měl člen Sboru vykonat odbornou zkoušku před komisí. Každý člen Sboru se při vstupu musel zavázat k čtyřleté povinné službě, do které se započítávala i zkušební doba. Při vstupu do Sboru vykonávali zájemci služební přísahu, jejíž text vláda stanovila nařízením č. 228/1947 Sb., o přísaze členů Sboru národní bezpečnosti. Přísaha byla skládána ve znění: *"Přísahám na svou čest a svědomí při všem, co je mi svaté, že vždy budu věren a oddán Československé republice, jejímu lidově-demokratickému ústavnímu zřízení, jejímu presidentu a její vládě; že vždy budu dbáti zákonů a nařízení republiky; že budu ochotně poslušen nařízení a příkazů svých představených a rozkazů svých velitelů; že budu přísně zachovávat úřední tajemství a že při veškerém svém jednání budu vždy míti na zřeteli jen zájem služby a prospěch republiky a jejího lidu. Přísahám, že své služební povinnosti budu plniti svědomitě a nestranně i s nasazením života. Tak přísahám."*⁹⁵

Okolnosti propuštění člena Sboru byly vyjmenovány v § 24. Propuštěn byl ten člen Sboru, který se během služby na zkoušku ukázal jako služby nezpůsobilý, osoba která se stala tělesně nezpůsobilou, člen odsouzený pro zločin nebo přečin ke ztrátě hodnosti a člen, jehož propuštění bylo uznáno v kárném řízení. Propuštění na vlastní žádost bylo možné až po uplynutí čtyřleté povinné služby. Před jejím uplynutím se tak mohlo stát pouze se souhlasem ministerstva vnitra nebo pověřenectva vnitra na Slovensku, pouze pokud pro to byly závažné důvody.

Povolení příslušného velitelství museli mít podle § 27 členové Sboru, pokud chtěli uzavřít sňatek. Z pohledu služebního postavení zůstával podle § 25 člen Sboru přidělený správnímu úřadu národní bezpečnosti nadále příslušníkem Sboru. Přemístění členů Sboru bylo možné pouze z důležitých služebních důvodů nebo na vlastní odůvodněnou žádost. Podle § 28 odst. 2 mohl být člen Sboru povýšen, jmenován, z úřední moci přeložen do výslužby nebo propuštěn jen po předchozím vyjádření příslušného zemského národního výboru a po slyšení zaměstnanecké rady. Ostatní služební poměry, služební a zaopatřovací platy členů Sboru nebo pozůstalých po nich byly § 29 odkázány na zvláštní předpisy a do jejich přijetí v těchto věcech platily dosavadní předpisy o četnictvu.

---

⁹⁵ Vládní nařízení č. 228/1947 Sb., o přísaze členů Sboru národní bezpečnost

Další z pojistek proti nekontrolovanému rozbujení bezpečnostního aparátu znamenal § 30, který stanovil, že úřady a orgány s působností v oboru národní bezpečnosti podle § 2 odst. 3 mohly zřizovat výkonné bezpečnostní sbory jen podle zákonných předpisů. Místní národní výbory od přijetí zákona měly podle § 31 odst. 1 zakázáno zřizovat a udržovat bezpečnostní sbory pro všeobecné úkoly v oblasti bezpečnosti. Zůstalo jim však právo zřizovat bezpečnostní orgány pro zvláštní úkoly – jednalo se například o lesní a polní hlídače nebo tržní dozorce. Důvodová zpráva připouštěla omezení obcí v tom, že nemohou mít vlastní bezpečnostní sbory pro všeobecné bezpečnostní sbory, ale zároveň konstatovala s odkazem na obecní zřízení, že tam, kde nestačí obec svými silami, nastupuje odpovědnost státu a potřeby zajištění veřejného pořádku budou uspokojeny⁹⁶.

Podle § 31 odst. 2 měly místní národní výbory, doposud disponující příslušníky obecní výkonné policie, povinnost odevzdat státu do vlastnictví jejich výzbroj a výstroj, za přiměřenou náhradu pak jejich věcné zařízení a za přiměřené nájemné dát do užívání budovy a místnosti, která tato obecní výkonná policie v den počátku účinnosti zákona využívala. Zákonodárce tak zajistil plynulý chod a materiální zabezpečení jedné ze součástí bezpečnostního aparátu, která byla do Sboru národní bezpečnosti povinně začleňována.

Pro plnění zvláštních úkolů národní bezpečnosti zákon upravil dvě ze služeb a to kriminální službu a službu státní bezpečnosti. Organizaci třetí služby, kterou byl výkon zpravodajské služby zákon o národní bezpečnosti přímo neupravoval a pouze v § 34 odkázal na budoucí úpravu uskutečněnou formou usnesení vlády.

Jak už jsem předestřel, bližší úpravy se dočkala kriminální služba a to v § 32. Rozuměl se jí boj proti zločinnosti a také šetření o trestných činech soudních, tedy úkony přípravného řízení podle trestních řádů s výjimkou trestných činů proti státu, které náležely řešit službě státní bezpečnosti. Ministerstvo vnitra bylo pověřeno vykonávat své úkoly v této oblasti kriminální ústřednou, zřízenou při něm jako jeho výkonná složka s úkolem stanovit zásady pro výkon kriminální služby, vést ústřední evidence, řídit identifikační a kriminálnětechnickou službu a obstarávat mezinárodní styk. Kriminální ústředna byla dle odst. 3 téhož ustanovení oprávněna

---

⁹⁶ Vládní návrh osnovy zákona o národní bezpečnosti ze dne 21. 1. 1947. Archiv bezpečnostních složek. S. 16

převzít ke svému zpracování jednotlivé případy z výkonné služby kriminální. V rámci zemských velitelství pak byly pro obvody působnosti zemských národních výborů zřízeny zemské kriminální úřadovny. Další organizace kriminální složky byla v souladu s odst. 4 provedena v rámci Sboru národní bezpečnosti.

S ohledem na další vývoj ve státě byla zásadní složkou bezpečnostního aparátu služba státní bezpečnosti. Ta byla v zákoně o národní bezpečnosti upravena v § 33 a rozumělo se jí zajištění republiky před útoky na její svrchovanost, samostatnost, celistvost a demokraticko-republikánskou státní formu, bezpečnost a obranu, dále zajištění osobní bezpečnosti ústavních činitelů a obrana proti hospodářskému vyzvědačství. V neposlední řadě pak i šetření o trestných činech soudních ve výše uvedených oblastech ve smyslu úkonů přípravného řízení podle trestních řádů. Ministerstvo vnitra tyto úkoly mělo podle odst. 2 vykonávat prostřednictvím ústředny státní bezpečnosti, která byla jeho výkonnou složkou. Stejně jako v případě kriminální služby kriminální ústředna, byla také ústředna státní bezpečnosti zákonem oprávněna převzít k vlastnímu zpracování jednotlivé případy z oboru státní bezpečnosti. Pro obvody působnosti zemských národních výborů byly podle odst. 4 zřízeny zemské úřadovny státní bezpečnosti.

Jedním z nejspornějších témat zákona při jeho projednávání bylo postavení a organizace zpravodajské služby. Aby byl tento sporný bod překonán a zákon mohl být schválen, bylo dohodnuto, že v zákoně bude v § 34 pouze odkaz na budoucí úpravu zpravodajské služby usnesením vlády. Tento kompromis však v konečném důsledku znamenal, že komunisté na ministerstvu vnitra provedli takovou reorganizaci a přesuny, které v zásadě zachovaly stávající stav a zpravodajské útvary byly přesunuty do Státní bezpečnosti jako fakticky samostatné složky.⁹⁷

V rámci přechodných a závěrečných ustanovení byly v § 35 odst. 1 zrušeny státní policejní úřady a jejich působnost přešla na správní úřady národní bezpečnosti a na místní národní výbory. V zájmu zajištění kontinuity odst. 2 umožnil ministru vnitra na přechodnou dobu nařídit, aby určitý správní úřad národní bezpečnosti vykonával úkoly, které by jinak přešly na místní národní výbory. Podstatný byl odst. 3, kterým zákonodárce zrušil úřady a orgány všech složek národní bezpečnosti,

---

⁹⁷ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o Únoru*. Brno: Doplněk, 1997. Knihy dokumenty. ISBN 80-85765-73-x. S. 75

keré byly zřízeny do účinnosti tohoto zákona a zároveň neodpovídaly jeho ustanovením. V návaznosti na § 34 zde pak doplnil, že do přijetí usnesení vlády upravující organizaci a výkon zpravodajské služby zůstává v platnosti dosavadní úprava s pojistkou maximální délky trvání této nezměněné úpravy maximálně do konce roku 1947.

Odvod osob, které se podle § 6 odst. 1 a 2 staly členy Sboru, upravoval § 36 tak, že se za osoby odvedené se členové sboru považovali ode dne, kdy byli do Sboru přijati. V odst. 2 téhož ustanovení pak bylo stanoveno, že výše uvedené osoby jsou povinny vykonat odbornou zkoušku podle § 23, pokud se jí ještě nepodrobili podle předpisů platných doposud.

V rámci zrušovacích ustanovení v § 37 byly zrušeny obecně veškeré předpisy, které odporovaly tomuto zákonu. Vyjmenovány byly například zákon č. 299/1920 Sb. o četnictvu, některá ustanovení vládního nařízení č. 51/1936 Sb. o organizaci policejní správy a služby a o některých jiných opatřeních v oboru vnitřní správy. Větší množství předpisů pak bylo rušeno na území Slovenska. Zde se jednalo o vládní nařízení č. 195/1930 Sb. o zřízeneckých čekatelích u sborů stráže bezpečnosti, zákon č. 149/1942 Sl. z. o obnovení účinnosti §§ 2 a 11 vl. nař. č. 51/1936 Sb., dále byl zrušen zákon č. 48/1944 Sl. z. kterým se mění některá ustanovení zákona o četnictvu, nařízení předsednictva Slovenské národní rady č. 6/1945 Sb. n. SNR o rozpuštění četnických a policejních organizací a formací, nařízení předsednictva Slovenské národní rady č. 7/1945 Sb. n. SNR o organizaci bezpečnostní služby a konečně také nařízení předsednictva Slovenské národní rady č. 28/1945 Sb. n. SNR o organizačním předpise pro Národní bezpečnost.

Zrušena byla také použitelnost vládního nařízení č. 250/1942 Sb. o obecní výkonné policii, vládního nařízení č. 77/1944 Sb. o protektorátní policii, vládního nařízení č. 88/1944 Sb. o úpravě některých služebních a platových poměrů příslušníků protektorátní policie a vládního nařízení č. 256/1944 Sb. o organizačních změnách v oboru vládní policie. Naopak nedotčeny zůstaly předpisy o organizaci a úkolech Finanční stráže, zákon č. 33/1936 Sb. o civilních hlídačích vojenské správy, předpisy o ozbrojených strážních oddílech železničních a předpisy plavebněpolicejní.

Rozhodnutí a opatření učiněná před účinností zákona o národní bezpečnosti byla podle jeho § 38 odst. 1 považována za učiněná podle něj, pokud odpovídala jeho ustanovením. Odst. 2 téhož ustanovení následně stanovil, že trestní řízení zahájená u občanských soudů proti osobám, které podle tohoto zákona již podléhaly vojenské trestní pravomoci a která ještě nebyla vyřízena v prvním stupni, přešly na soudy vojenské. K provedení zákona byl jeho posledním paragrafem (§ 39) pověřen ministr vnitra.

Zákon č. 149/1947 Sb. o národní bezpečnosti nesoucí podpisy prezidenta Edvarda Beneše, předsedy vlády Klementa Gottwalda a ministra vnitra Václava Noska vstoupil v platnost a byl účinný od 23. srpna 1947. Platil až do 1. ledna 1949, kdy byl zrušen popřevratovým zákonem o národní bezpečnosti č. 286/1948 Sb.

6 NEZÁKONNÁ ÚLOHA SBORU NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI PŘI ÚNOROVÉM PŘEV RATU 1948

Od roku 1947 bylo jedním z prvořadých úkolů komunistické strany budování informačních sítí a také provádění stranických agitací a cílené personální politiky uvnitř Sboru národní bezpečnosti. Právě od podzimu 1947 byly zřizovány při krajských a okresních výborech KSČ takzvané bezpečnostní komise. Tyto ve spolupráci s volenými zástupci komunistů usilovaly o získání nových straníků v řadách příslušníků Sboru.⁹⁸

Jak uvádí Jacques Rupnik, z 27 krajských policejních náčelníků bylo 20 členů komunistické strany a ze 153 okresních velitelů 80 komunistů. Státně bezpečnostní složka Sboru – tedy paradoxně složka, která měla zajišťovat osobní bezpečnost představitelů státu a ústavních činitelů – navíc odhalovala celou řadu pseudospiknutí, ve kterých údajně figurovali nekomunističtí politici v Čechách i na Slovensku. Tatáž bezpečnostní složka ale nedokázala odhalit autory nepodařených atentátů na ministra zahraničí Jana Masaryka, místopředsedu vlády Petra Zenkla či ministra spravedlnosti Prokopa Drtinu. Jednalo se o takzvanou Krabičkovou aféru.⁹⁹

Jako příklad pseudospiknutí alespoň krátce nastíním takzvané Protistátní spiknutí na Slovensku, v rámci jehož potírání byli zatýkáni představitelé Demokratické strany – tehdy nejsilnější politické strany Slovenska. Ústřední roli v tomto případě hrubého politického zneužití bezpečnostních sil sehrál VII. odbor pověřenectva vnitra, který přijímal příkazy přímo od předsedy sboru pověřenců a vedoucího představitele Komunistické strany Slovenska Gustáva Husáka – budoucího prezidenta republiky. Podle některých autorů touto nelegální cestou a prostřednictvím zatýkáni komunisté řešili sobě nepříznivé rozložení sil na Slovensku, kde se jim ve volbách nedařilo dosáhnout uspokojivých výsledků¹⁰⁰.

⁹⁸ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1953: (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2007. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 978-80-86621-27-2. S. 106

⁹⁹ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4. S. 237

¹⁰⁰ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o Únoru*. Brno: Doplněk, 1997. Knihy dokumenty. ISBN 80-85765-73-x. S. 133-134 a 139

Nadřízeným orgánem okresních a krajských bezpečnostních komisí byla bezpečnostní komise ústředního výboru KSČ, která usilovala o to, aby byl Sbor národní bezpečnosti přísnou personální politikou zbavován nekomunistických příslušníků a naopak, aby rozhodující pozice ve Sboru zastávali loajální a kádrově prověřeni členové strany. Ústřední výbor KSČ při svém zasedání na konci listopadu 1947 pověřil ústřední bezpečnostní komisi úkolem boje proti takzvané německé páté koloně, proti zahraničním nepřátelům na našem území a – což je z pohledu této kapitoly nejpodstatnější – též proti vlastní reakci. Po administrativní stránce mělo boj provádět ministerstvo vnitra a národní výbory prostřednictvím veškerého úřednického aparátu – na prvním místě prostřednictvím Sboru národní bezpečnosti a Finančních strážů. Ministerstvo vnitra dostalo od ústředního výboru KSČ za úkol dokončit personální změny na ministerstvu vnitra a Pověřenectvu vnitra do 1. února 1948. Provedení změn ve Sboru a reorganizace jeho pohraničních útvarů měla proběhnout do 1. března 1948 a do stejného data měla být rozšířena státně bezpečnostní složka, přičemž do boje proti takzvaným nepřátelům lidové demokracie měly být zapojeny všechny stanice Sboru. Do 1. dubna 1948 pak měla být provedena reorganizace kriminální služby.¹⁰¹

Jak je tedy patrné například z tohoto listopadového usnesení ústředního výboru KSČ, komunisté se od druhé poloviny roku 1947 rozhodli přejít od parlamentní linie politiky, dodržující zákony, k mimoparlamentní linii silového dobývání mocenského monopolu. Přípravoval se boj proti takzvané reakci. V průběhu únorové krize pak komunistická strana razantně postupovala k uchopení moci po obou těchto liniích – parlamentní i mimoparlamentní – a využila tak nedůsledného postupu demokratických ministrů v únorových dnech roku 1948.¹⁰²

Vlivem krajně socialistických reforem, předkládaných do vlády komunisty, stoupalo ve vládní koalici začátkem února 1948 napětí. Kontroverzní návrhy znárodňování, enormního danění kapitálu a pozemkových reforem způsobily mezi demokraty a komunisty značné rozkoly. Složitá situace byla navíc umocňována všeobecnou nespokojeností všech nekomunistů se situací v bezpečnostních sborech.

---

¹⁰¹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1953: (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2007. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 978-80-86621-27-2. S. 107-108

¹⁰² RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4. S. 236

Vládní krize nabrala na intenzitě od 13. února, kdy bylo na vládě diskutováno odvolání osmi nekomunistických obvodních velitelů Sboru v Praze a jejich nahrazení komunisty. Nekomunističtí ministři Prokop Drtina a Václav Majer požadovali vysvětlení a následně vláda schválila požadavek na zrušení této personální změny. Ministr vnitra Nosek byl vyzván, aby na příštím zasedání vlády 17. února předložil zprávu o naplnění tohoto vládního rozhodnutí¹⁰³. Ministr Nosek se ale 17. února na zasedání vlády nedostavil a nekomunističtí ministři tak ve snaze přimět svého koaličního partnera k poslušnosti prohlásili, že se neúčastní zasedání vlády dokud nebude rozhodnutí z 13. února splněno. Ve složité atmosféře před blížícím se sjezdem závodních rad, které měly komunistům umožnit zahájení kampaně za znárodnění, se ministři národně socialistické strany, lidové strany a slovenské Demokratické strany rozhodli k podání demisí.¹⁰⁴

Ve snaze dosáhnout předčasných voleb a z nich vzešlého příznivějšího rozložení sil se tedy demokraté pro dosažení svého cíle rozhodli využít téma hrozby nastolení policejního státu. Učinili tak zřejmě s vědomím, že zatímco v kontroverzní otázce znárodnění byli komunisté v souladu se sociálními demokraty, rizika zneužívání bezpečnostních složek státu dopadala na všechny nekomunistické strany bez rozdílu a měla tak šanci být jednotícím tématem protikomunistického odporu.¹⁰⁵

Celý čtvrtek 19. února byl naplněn schůzkami vedoucích představitelů všech stran a nárůstem aktivity mas. Bylo zřejmé, že se schyluje k velkému střetu. Demokraté i komunisté upevňovali svá stanoviska a potvrzovali neústupnost. Pomíjela tedy naděje na kompromisní řešení krizové situace¹⁰⁶. Všeobecně známá a nepromyšlená menšinová demise ministrů následně přenesla veškerý tlak odpovědnosti za další vývoj v zemi na prezidenta Edvarda Beneše. Z pohledu tématu práce je podstatné, že demisionující ministři jako zdůvodnění svého kroku uvedli poměry panující v Bezpečnosti a demisi

---

¹⁰³ ŠACH, Jan. „Vítězný únor“ 1948 a role armády během politické krize. Praha: Vojenský historický ústav Praha, 2015. [online], [cit. 10.3.2021] Dostupné z: <http://www.vhu.cz/unor-1948/>

¹⁰⁴ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4. S. 237-238

¹⁰⁵ Tamtéž. S. 239-240

¹⁰⁶ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o Únoru*. Brno: Doplněk, 1997. Knihy dokumenty. ISBN 80-85765-73-x. S. 305

prezentovali jako jedinou cestu k dosažení nápravy ve státně bezpečnostní službě a konci jejího stranického zneužívání¹⁰⁷.

Komunisté brzy vycítili svou příležitost a prostřednictvím spřátelených masových dělnických organizací začali akci demokratických ministrů označovat za rozsáhlé reakcionářské spiknutí, jehož cílem je svrhnout režim lidové demokracie. Demokratičtí ministři tedy byli označeni za onu reakci, kterou je nyní nutné porazit. Vedení komunistů tak vydalo pokyn: „*Bezodkladně zmobilizovat všechny síly pracujícího lidu na podporu vlády Klementa Gottwalda, která statečně vytrvá na svém místě... a která učiní veškerá opatření, aby zajistila bezpečnost, klid a pořádek ve státě.*“¹⁰⁸

O víkendu 21. až 22. února Gottwald a Zápotocký přednesli projevy k osmi tisícům delegátům na mimořádném sjezdu závodních rad. Gottwald vznášel požadavek, aby prezident přijal demisi dvanácti ministrů. Zápotocký zase ztotožňoval útok demokratů na bezpečnostní orgány státu s útokem na dělnickou třídu a na odbory, protože prý všichni členové Sboru národní bezpečnosti byli organizováni v odborech. Nutno podotknout, že právě revoluční odborové hnutí, čítající více než dva miliony členů, bylo jedním z hlavních nástrojů mobilizace mas, kterým komunisté disponovali.¹⁰⁹

V rozjitřené atmosféře vrcholící vládní krize komunisté vytvářeli takzvané akční výbory Národní fronty, jejichž prostřednictvím byli odstraňováni představitelé společenských organizací a různorodých institucí a tito byli nahrazováni komunisty. Dělo se tak protiprávně. V praxi k tomu často docházelo prostě tak, že politicky nepohodlná osoba jednoduše nebyla vpuštěna na své pracoviště. Po převratu bylo toto jednání dodatečně legalizováno. Stalo se tak retroaktivním zákonem č. 213/1948 Sb., o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů¹¹⁰. Akční výbory, kryté

---

¹⁰⁷ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o Únoru*. Brno: Doplněk, 1997. Knihy dokumenty. ISBN 80-85765-73-x. S. 321

¹⁰⁸ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4. S. 240

¹⁰⁹ Tamtéž. S. 241

¹¹⁰ KUKLÍK, Jan. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9. S. 159

příslušníky Sboru národní bezpečnosti, obsadily také redakce a tiskárny nekomunistických novin a sekretariáty demokratických stran a zcela je paralyzovaly.¹¹¹

Kromě dvoumilionových odborů a bujících akčních výborů Národní fronty disponovali komunisté právě také stranicky loajálním Sbohem národní bezpečnosti a nově utvářenými takzvanými lidovými milicemi. Lidové milice, založené komunisty zcela ilegálně, čítaly asi 20 000 členů strany, z toho 6 500 z nich v Praze.¹¹² Hlavní štáb lidových milicí, který pod vedením komunistické strany plnil úlohu jejich operačně řídicího centra, byl v Praze vytvořen 22. února. Jeho úkolem bylo koordinovat činnost lidových milicí s pohotovostními útvary Sboru národní bezpečnosti a jeho velitelstvím v Praze. Následujícího dne dorazila za doprovodu příslušníků Sboru národní bezpečnosti do Prahy kolona 33 aut vezoucích 10 000 pušek a 2 000 samopalů ze Zbrojovky Brno. Tento arzenál posloužil k vyzbrojení lidových milicí.¹¹³

Události února 1948 byly významné také z pohledu ochrany československé státní hranice. Již k 23. únoru 1948 byla zrušena platnost všech cestovních pasů, ke kterým nebylo vydáno zvláštní povolení. Po převratu pak docházelo k velkému množství pokusů o nelegální přechod hranice. Pamětník Josef Sotona vzpomíná, na situaci vzniklou v důsledku odeslání části příslušníků pohraničních útvarů Sboru národní bezpečnosti do Prahy za účelem vytvoření tlaku na předání moci do rukou komunistů: *„V únorových dnech státní hranice prakticky střežena nebyla, neboť na pohraničních četách zůstaly tak malé počty příslušníků, že stačily jen na střežení vlastního objektu jednotky.“*¹¹⁴

V noci z 24. na 25. února projednalo předsednictvo komunistického ústředního výboru návrhy na doplnění vlády a pověřilo delegaci ve složení Gottwald, Zápotocký a Nosek, aby, jak uvádí době svého vzniku poplatný zdroj: *„... prezidenta republiky informovala o stanovisku KSČ. Protože hrozilo reálné nebezpečí, že případné odmítnutí demise zrádných ministrů prezidentem republiky může být podnětem k ozbrojenému vystoupení reakčních sil, rozhodlo předsednictvo ÚV KSČ o vyzbrojení pražských*

¹¹¹ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4. S. 241-242

¹¹² Tamtéž. S. 243

¹¹³ Kolektiv autorů. *Dějiny Komunistické strany Československa v datech*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1984. S. 526-527

¹¹⁴ SOTONA, Josef. *Šlo nám o klid a pořádek*. In: Tachovsko očima pamětníků. Tachov: Okresní výbor KSČ v Tachově, 1983. S. 12

příslušníků lidových milicí.“¹¹⁵. Pod tlakem okolností prezident Beneš demise ministrů přijal a souhlasil s komunistickým návrhem na doplnění vlády. Téhož dne večer se v Praze uskutečnil slavnostní pochod jednotek lidových milicí. Na Staroměstském náměstí bylo milicionářům poděkováno a byli vyzváni k neustálé bdělosti a připravenosti hájit lidově demokratické zřízení.¹¹⁶

První politicky motivované soudní procesy byly zahájeny brzy po únoru 1948. Souzeny byly například i osoby, které se neúspěšně pokusily uprchnout za hranice republiky. Začalo docházet ke zcela účelovému a extenzivnímu vykládání dosavadních trestných činů. Nedovolené přechody hranic byly například nejprve trestány okresními národními výbory jako správní přestupky, brzy po únorovém převratu ale začaly být trestány jako zločiny přípravy úkladů o republiku podle § 2 zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky nebo jako pokusy tohoto zločinu.¹¹⁷

Z pohledu vývoje práva znamenal únor 1948 zásadní přelom. Již v Ústavě z 9. května byl naznačen směr dalšího vývoje práva v zemi. Vedle změn v oblasti práva občanského a trestního bylo zásadní taktéž potvrzení národních výborů jako výlučných orgánů státní moci. V důsledku uchopení moci komunisty byla zcela narušen dvousetletý vývoj právního řádu v zemi. Ve svých projevech Klement Gottwald zdůrazňoval, že je nezbytné urychleně likvidovat nemožný stav, kdy na území státu stále platily zákony z doby Marie Terezie. V nadcházejícím období se tak naplno spustil proces tvorby a zavádění zcela nového právního řádu, který pomohl upevnit a rozvíjet výsledky politických změn a převzetí moci komunisty¹¹⁸.

Vývoj bezpečnostních sborů směrem k jejich političnosti nastartovaný od prvních dnů osvobození se z dnešního pohledu jeví jako nešťastná příčina zneužití Sboru v únoru 1948. V kombinaci se silným postavením komunistů ve společnosti a ovládnutí ministerstva vnitra od samého počátku obnovení republiky bylo vytvořeno podhoubí pro zneužití Sboru ve prospěch stranických zájmů komunistů. Aby toho komunisté mohli dosáhnout, systematicky se komunisté věnovali kádrové politice

¹¹⁵ Kolektiv autorů. *Dějiny Komunistické strany Československa v datech*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1984. S. 529

¹¹⁶ Tamtéž. S. 530

¹¹⁷ KUKLÍK, Jan. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9. S. 123

¹¹⁸ ADAMOVÁ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha: Paseka, 2017. ISBN 978-80-7432-749-0. S. 295.

ve Sboru národní bezpečnosti. Tato snaha došla až do toho extrému, že ústřední výbor komunistické strany uložil velitelům SNB z řad komunistů, aby nové osoby dosazovali do funkcí pouze do dohody s bezpečnostním oddělením ÚV KSČ. Cílem bylo také, aby byla co nejdříve obsazena spolehlivými komunisty kádrová oddělení hlavního velitelství a zemského velitelství Sboru a byla tak zcela ovládnuta personální politika Sboru.¹¹⁹

Nezákonná úloha Sboru národní bezpečnosti tedy spočívala v tom, že byl zcela loajální vůči komunistické straně při vytváření nátlaku na představitele státu, že nezasahoval proti blokovacím jiným nezákonným aktivitám akčních výborů národní fronty a že koordinoval své aktivity s nelegálně vzniklými lidovými milicemi, které dokonce pomáhal vyzbrojit. Mimořádná byla míra nezákonnosti v aktivitách státně bezpečnostní složky Sboru, která jako zákonný „ochránce ústavních činitelů“ byla spíše jejich sledovačem a obstarávačem případných kompromitujících materiálů.

---

¹¹⁹ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o Únoru*. Brno: Doplněk, 1997. Knihy dokumenty. ISBN 80-85765-73-x. S. 97

7 ZÁVĚR

Od prvních dnů obnovení republiky se ozbrojené sbory Československa začaly v souladu s Košickým vládním programem a později programem Gottwaldovy vlády z roku 1946 vyvíjet směrem k centralizaci a politizaci. Charakteristická byla pro celé sledované období poměrně nepřehledná linie vývoje správních orgánů v oblasti bezpečnosti i samotných výkonných složek bezpečnosti, jejichž organizace a činnost byla upravována především na úrovni ministerstva vnitra a v rámci velitelství sborů. Značné rozdíly v letech 1945 až 1947 existovaly mezi situací na Slovensku a v českých zemích. Proces centralizace veškerých bezpečnostních složek v zemi a setření československých odlišností byl prakticky dokončen přijetím zákona o národní bezpečnosti z roku 1947, který dva roky plynulého, avšak pouze faktického přerodu bezpečnostních složek potvrdil i na legislativní úrovni a nahradil tak do té doby platné prvorepublikové zákonné předpisy upravující organizaci a činnost četnictva.

Důležitou roli Sbor národní bezpečnosti sehrál také v otázce odsunu a osídlení pohraničních oblastí Československa, kde byl od počátků výrazným aktérem který se podílel na zajištění bezpečnosti ve spolupráci s národními výbory a správními komisemi. Bouřlivá poválečná doba a rychlý nábor členů Sboru byl příčinou rozdílné kvality působení Sboru na území republiky. Popsány jsou případy, kdy příslušníci sboru byli skutečnými garanty bezpečnosti a práva. Stejně tak jsou ale zaznamenány i případy odsouzeníhodného chování a podílení se na protiněmeckém bezpráví a rozkrádání majetku obyvatel pohraničí.

Z pohledu vývoje organizace Sboru se jako zásadní jeví skutečnost obsazení ministerstva vnitra vrcholným představitelem komunistické strany Václavem Noskem. Bezpečnostní sbory státu ovládané vnitřem se totiž brzy staly zásadním mocenskopolitickým nástrojem, který poznamenával další politický vývoj a byl příčinou vládních neshod. Jako problémové se od počátku jeví zejména početné a vojensky organizované pohotovostní a později pohraniční pluky a také státněbezpečnostní služba a zpravodajství, které oproti předválečnému období nekontrolovaně rostly a byly využívány také ke kompromitaci politických oponentů komunistické strany. Tyto problematické momenty byly také příčinou složitého schvalování zákona a nutno podotknout, že některé z ústupků demokratům, které byly

v zákoně schváleny, byly fakticky obejity a v poměrně nepřehledné struktuře ministerstva a jednotlivých složek Sboru pouze přejmenovány či přesunuty.

Dlouholeté spory o dominanci komunistů ve Sboru a jeho zneužívání se následně staly rozbuškou vládní krize v polovině února 1948. Demokraté jako téma odporu a snahy o předčasné volby zvolili záměrně oblast bezpečnosti a rizika vzniku policejního státu. Oproti podobně kontroverzním návrhům zákonů o znárodnění či enormním danění kapitálu totiž v oblasti zneužívání bezpečnosti panovala všeobecná shoda všech nekomunistických stran.

Se znalostí vývoje v oblasti bezpečnosti v letech 1945 až 1948 a s přihlédnutím k podpoře dobře organizovaných a výrazně zideologizovaných masových společenských organizací je zcela zřejmé, že převzetí moci ve státě komunisty bylo nevyhnutelné a téměř jistě by k němu došlo i v případě, pokud by demokratičtí ministři nepodali demisi tak nešťastným způsobem, jakým učinili. Události února 1948 jsou jasnou ukázkou toho, že komunisté nehráli podle pravidel, neřídili se zákony a zneužili bezpečnostní složky státu, včetně tehdy již centralizovaného Sboru národní bezpečnosti, k přípravě na eventuální násilné převzetí moci.

Vedle dlouhodobého systematického užívání Státní bezpečnosti pro stranické zájmy komunistů vnímám jako zásadní zneužití Sboru v posledních dnech před převratem, kdy příslušníci Sboru vyzbrojovali členy lidových milicí. Vyzbrojili tedy osoby organizované nikoli podle zákona, ale na základě pokynů politické strany. V dnešní době je takové zneužití bezpečnostních složek státu jen těžko představitelné a vidím jako zcela zásadní, aby události února 1948 byly nadále připomínány jako memento, kam může vést obcházení zákona a nezastavení toho, kdo nehraje podle pravidel, již na počátku jeho falešné hry.

V průběhu únorové krize roku 1948 totiž již všechny organizované ozbrojené složky podléhaly rozkazům komunistů. Ti navíc prostřednictvím svého vlivu v organizacích dělnictva protiprávně vybudovali lidové milice a za přímé pomoci Sboru národní bezpečnosti tyto dvě desítky tisíc osob vyzbrojili. Pokud by se tedy země nezmocnili parlamentní cestou prostřednictvím tlaku na prezidenta, obávám se, že bylo vše bezchybně připraveno k násilnému převzetí moci a utopení jakéhokoli odporu v krvi.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

8.1 Literatura

ADAMOVIČ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2017. ISBN 978-80-7432-749-0.

ČADEK, Štěpán. *Tachov v letech 1115-2015*. V Domažlicích: Pro město Tachov vydal Zdeněk Procházka, Nakladatelství Českého lesa, 2015. ISBN 978-80-87316-53-5.

ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005. ISBN 80-7204-419-2.

DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1953: (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2007. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 978-80-86621-27-2.

HANZLÍK, František. *Únor 1948: výsledek nerovného zápasu*. Praha: Prewon, 1997. ISBN 80-238-1816-3.

KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o Únoru*. Brno: Doplněk, 1997. Knihy dokumenty. ISBN 80-85765-73-x.

KUKLÍK, Jan. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9.

MACHULA, Jaroslav. *Sbor národní bezpečnosti /1945-1991/*. Brno, 2012. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce Doc. JUDr. Pavel Salák, Ph.D.

MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP, ed. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4.

NENUTIL, Jiří. *Pochody smrti: český příspěvek k otevřené otázce*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity v Plzni, 2011. ISBN 978-80-261-0087-4.

STRAKA, Jan. *Obraz nepřítele na státní hranici v letech 1945 až 1989*. Plzeň, 2013. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce Mgr. Eduard Neupauer, Ph.D.

ŠEFRANÝ, Stanislav a kol. *Sborník dokumentů k dějinám Pohraniční stráže*. Naše vojsko: Praha, 1989.

PULEC, Martin. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu: Praha, 2006.

RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4.

SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. v koedici s Key Publishing, 2015-. ISBN 978-80-7418-282-2. S. 804

SOTONA, Josef. *Šlo nám o klid a pořádek*. In: Tachovsko očima pamětníků. Tachov: Okresní výbor KSČ v Tachově, 1983.

SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. ISBN 978-80-904421-3-9.

VANĚK, Pavel. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. ISBN 978-80-87211-08-3.

VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8.

8.2 Prameny

Anonymní dopis občanů města Tachova adresovaný Zemskému národnímu výboru v Praze s razítkem potvrzujícím doručení dopisu tomuto orgánu. Leden 1946. Archiv autora.

Budovatelský program Gottwaldovy vlády. Praha: Orbis, 1946.

Kolektiv autorů. *Dějiny Komunistické strany Československa v datech*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1984.

Košický vládní program. Praha: Svoboda, 1984.

Rezoluce zaměstnanců NB Mladá Boleslav a ZOS-ROH Větrní z května 1947 proti pokusům reakce zrušit v zákonu o národní bezpečnosti mravně-politickou, osvětovou a výchovnou v SNB. Archiv bezpečnostních složek.

Upomínkový list vystavený Místní správní komisí v Tachově s informací o udělení čestného občanství v městě Tachově Alfredu D. Howeyeovi. 13. listopadu 1945. Archiv autora.

Vládní návrh osnovy zákona o národní bezpečnosti ze dne 21. 1. 1947. Archiv bezpečnostních složek.

Rozkaz pro organizaci Pohraničního pluku SNB Slovensko vydaný 25. června 1947. In: Šefraný, Stanislav a kol.: 1989. Sborník dokumentů k dějinám Pohraniční stráže. Naše vojsko: Praha. S. 30-31.

8.3 Elektronické zdroje

KVAPILOVÁ, Iva. *Organizační vývoj SNB v 50. letech se zaměřením na jeho veřejněbezpečnostní složku*. In: *Sborník Archivu Ministerstva vnitra*, č. 2/2004, S. 14-15. [online], [cit. 13.3.2021]. Dostupné z: http://www.abscr.cz/data/pdf/sbornik/sbornik2-2004/organizacni_vyvojsnb.pdf

Rozhlasový pořad Masakr na mostě v Ústí nad Labem. Historie Plus. Český rozhlas. 18.7.2020. [online], [cit. 17.3.2021] Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/kdyz-pred-75-lety-vybuchl-v-usti-nad-labem-municni-sklad-lide-se-mstili-na-8252745>

Strach z Čechů. Vzpomínka Gernota Schnabla (*1937). Paměť národa [online], [cit. 24.2.2021] Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/schnabl-gernot-1937>

ŠACH, Jan. „*Vítězný únor*“ 1948 a role armády během politické krize. Praha: Vojenský historický ústav Praha, 2015. [online], [cit. 10.3.2021] Dostupné z: <http://www.vhu.cz/unor-1948/>

8.4 Právní předpisy

Ústavní dekret presidenta republiky č. 1/1945 Sb., o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné

Dekret presidenta republiky č. 27/1945 Sb., o jednotném řízení vnitřního osídlení

Ústavní dekret presidenta republiky č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské

Dekret presidenta republiky č. 53/1945 Sb., o odčinění křivd československým veřejným zaměstnancům

Dekret presidenta republiky č. 71/1945 Sb., o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního občanství

Dekret presidenta republiky č. 94/1945 Sb., o úpravě některých otázek organizace a služebních a platových poměrů sboru uniformované vězeňské stráže

Dekret presidenta republiky č. 105/1945 Sb., o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců

Dekret presidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy

Zákon č. 299/1920 Sb., zákon o četnictvu

Zákon č. 28/1928 Sb., jímž se doplňují a mění zákony o četnictvu a sborech stráže bezpečnosti

Zákon č. 33/1936 Sb., o civilních hlídačích vojenské správy

Zákon č. 149/1942 Sl.z. o obnovení účinnosti §§ 2 a 11 vl. nař. č. 51/1936 Sb.,

Zákon č. 149/1947 Sb., o národní bezpečnosti

Zákon č. 275/1948 Sb., kterým se přenáší působnost finanční stráže v celním pohraničním pásmu na Sbor národní bezpečnosti

Zákon č. 286/1948 Sb., o národní bezpečnosti

Vládní nařízení č. 195/1930 Sb., o zřízeneckých čekatelích u sborů stráže bezpečnosti

Vládní nařízení č. 51/1936 Sb., o organizaci policejní správy a služby a o některých jiných opatřeních v oboru vnitřní správy

Vládní nařízení č. 250/1942 Sb., o obecní výkonné policii

Vládní nařízení č. 77/1944 Sb., o protektorátní policii

Vládní nařízení č. 88/1944 Sb., o úpravě některých služebních a platových poměrů příslušníků protektorátní policie

Vládní nařízení č. 256/1944 Sb., o organizačních změnách v oboru vládní policie

Vládní nařízení č. 228/1947 Sb., o přísaze členů Sboru národní bezpečnost

Nařízením předsednictva Slovenské národní rady č. 6/1945 Sb. n. SNR, o rozpuštění četnických a policejních organizací a formací

Nařízením předsednictva Slovenské národní rady č. 7/1945 Sb. n. SNR, o organizaci bezpečnostní služby

Nařízení předsednictva Slovenské národní rady č. 28/1945 Sb. n. SNR o organizačním předpise pro Národní bezpečnost

9 RESÜMEE

Seit der Beendung des Zweiten Weltkriegs begannen sich die tschechoslowakischen Streitkräfte entsprechend dem Kaschauer Programm und dem Programm der Regierung Gottwalds aus 1946 zu ihrer Zentralisierung und Politisierung zu entwickeln. Die relativ verwirrende Entwicklung der Sicherheitskräfte und ihrer Verwaltungsorgane stellte in der Verabschiedung des Gesetzes zur nationalen Sicherheit aus 1947 fertig, das zwei Jahre sachlicher Änderungen der Sicherheitskräfte auf gesetzgebenden Ebene bestätigte.

Der Körper der Nationalen Sicherheit spielte auch eine wichtige Rolle bei der Vertreibung der deutschen Bevölkerung und bei der Besiedlung der Grenzgebiete der Tschechoslowakei. Hier beteiligte er sich an der Gewährleistung der Sicherheit in Zusammenarbeit mit der Streitkraft und den sogenannten Nationalausschlüsse. Turbulente Nachkriegszeit und rasende Anwerbung der Polizisten waren die Ursache der unterschiedlichen Qualität des Körpers in der Tschechoslowakei. Ereignisse werden beschrieben, bei denen Polizeibeamte ehrlich Garanten für Sicherheit und Rechtlichkeit waren. Jedoch gab es auch Fälle des verwerflichen Verhalten und Beteiligung an der Ungerechtigkeit gegen Deutschen und Diebstahl von Eigentum der Grenzbewohnern.

Die Ernennung des Mitgliedes der Kommunistischen Partei Václav Nosek zum Innenminister war entscheidend für die Entwicklung der Organisation des Körpers. Tatsächlich wurden bald die von Innenministerium kontrollierten Sicherheitskräfte zu einem wesentlichen machtpolitischen Instrument, das die weitere politische Entwicklungen kennzeichnete und die Ursache für Meinungsverschiedenheiten der Regierung war. Von Anfang zeigte sich als problematisch zahlreiche und militärisch organisierte Not- und spätere Grenzregimente, sowie der staatliche Sicherheitsdienst und Geheimdienst, die im Vergleich zur Vorkriegszeit unkontrollierbar wuchsen und auch dazu verwendet wurden, und als Kompromittierungsmittel der politischen Gegner der Kommunistischen Partei benutzen war.

Langjährige Streitigkeiten über die Vorherrschaft der Kommunisten im Körper und sein Missbrauch Mitte Februar 1948 veranlasste die Regierungskrise. Demokraten wählten als Thema des Widerstands und der Bemühungen um vorgezogene Wahlen

den Bereich Sicherheit und das Risiko eines Polizeistaats. Ihre Bemühungen waren jedoch erfolglos und die Kommunisten übernahmen die Regierung des Landes und errichteten ein totalitäres Regime.

Ich bin der Meinung, dass die Machtübernahme durch Kommunisten unvermeidlich war und hätte mit ziemlicher Sicherheit stattgefunden, falls die demokratischen Minister nicht zurückgetreten wären. Die Ereignisse im Februar 1948 zeigen uns, dass die Kommunisten sich nicht an die Regeln und an das Gesetz hielten, und die staatlichen Sicherheitskräfte, einschließlich des Nationalen Sicherheitskörpers, missbrauchten, um sich auf eine mögliche gewaltsame Übernahme vorzubereiten. Neben dem langfristigen Einsatz der Staatssicherheit für die Interesse der Kommunistischen Partei war der Missbrauch des Korps in den letzten Tagen vor dem Putsch auch von entscheidender Bedeutung. Mitglieder des Korps lieferten Waffen an Mitglieder der sogenannten Volksmiliz. So bewaffneten sie organisierte Personen nicht nach dem Gesetz, sondern auf dem Grund der Anweisung ihren politischen Partei.